

Czy Polacy wybici są
może na niepodległość

CZY POLACY WYBIC

się mogą na niepoelległosc?

*proszę Jenera Kniarsiewicza**Kniarsiewicz, Karol**1800 r.**opr.**peewie we wrocianu**Est. t. II, str. 331*

W PRYKOPIU

nad donem.

*[trans 1800]**[Estr. myslac Autora: Pawlaczka]**pod dyktando T. Kniarskiego, por. J. Kniarskiego.**Wydanie lata II Kniarskiego I 95. H. Kniarskiego**Prace myslacowe uoszczecanie, 1881*

CAN POLES RECLAIM THEIR INDEPENDENCE?

Józef Pawlikowski (1767-1829)

Translated by Mateusz Zalewski-Grzelak, October 2022

True place of publication: Paris, publisher: Baudouin. Prykop
on Don (fictional place of publication for the purpose of evad-
ing the French police), 1800.

P R Z E D M O W A.

Polska wymazana jest dzisiaj z rzędu mocarstw europejskich. Okropny los ten czy wyrokiem ma być wiecznym, czy przemijającą kleską, podobną do nadzwyczajnych powodzi niszczących wszystko ale nie pochłaniających, a których gdy ustanie zapęd wściekły, zostaje własność naznaczona wielkimi stratami? Co za zagadnienie, polityczne, gdyby go w zupełney rozwiązać prawdzie? Jak wielkim interesem dla Polaków aby swoją doskonale przewidywać przyszłość. Gdyby sprawiedliwość dawała wyrok dla krajów, możnaby się do niej odezwac: iż naród co nie naiezdzać obcych ale tylko zachowywać siebie pragnął, co podstępnych zysków nie szukał zdrugich, ale tylko ulepszyć los rodaków żądał, przy którego prawey obronie tyle kroci ziomków utłumiło. nieszczęście, pozarła śmierć, a w ostatniej walce najpierwszy co do obywatelskiej cnoty wieku tego w Europie człowiek padł na placu boju, czyż taki naród

(3)

PREFACE

Nowadays Poland has disappeared from the society of European powers. Whether this tragic fate lasts forever or is only a temporary defeat, similar to floods that destroy everything but do not consume it when their mad turmoil subsides and the property is marked by great losses. What kind of political problem might this be, so that it can really be solved? What great interest the Poles have in predicting their future well. If only justice were due to nations, we could invoke it: so that a nation that did not invade others, that did not seek fraudulent gains, but wanted to improve the fate of its countrymen, a nation among which many righteous defenders lay on the altars of misfortune, devoured by death, and yet in the last struggle were the first to internalise the civic virtues of this century in Europe, while they were the last men standing.

nie tylko trwać i liczyć się między mocarstwami, ale i wysoko szacowanym być nie powinien? Ale niestety! sprawiedliwość zaledwie jest marą między narodami. Zboieckie zelazo zakresła wszystko z zartą wściekłością, ogarnia, bierze lupem, wyznacza władzę, a miliony niewinnych idzie wiarzmo rozpustnych lotrów... Polaku! widzisz iak skargi na twe krzywdy daremne są w Europie, przekonay się, iż jeżeli chcesz szczęścia, cnoty i chwały tak dla ciebie iako i dla twych potomków, potrzeba ci uzyc szrodków i mocy, iakie natura wlała w duszę człowieka na utrzymanie słusznosci. Zdaie się, iż złożę całopalną ofiarę, na ołtarzu oyczyzny, gdy myśli me otworzę względem nabycia iey niepodległości, skoro, pokazę współziomkom wady, które im przeszkadzały aby się wzniesli do tego stopnia, iżby wrazali obcym szacunek dla siebie, a wewnątrz zatwierdzili szczęście; równie iak gdy oddam sprawiedliwość przymiotom, które ich do potęgi doprowadzić mogą.

---

(4)

Should such a nation not only endure, but also be counted among the powers and be highly respected? But alas, justice among nations is one nightmare! The iron of bandits surrounds everything with grim fury, takes, plunders, appoints governments, while millions of innocents live under the yoke of depraved scoundrels... Pole! Have you seen how futile your complaints are in Europe? Be sure that if you wish happiness, virtue and glory for yourself and your descendants, you should use the means and the power that nature has poured into the soul of men to preserve righteousness. It seems as if I am offering a sacrifice on the altar of the fatherland when I open my mind to the attainment of that independence, when I reveal to my countrymen the faults that have prevented them from rising to a level that instils respect in foreigners and confirms happiness; also, when I bestow righteousness on the qualities that can lead them to greatness.

---

*Wady Polaków, które im przeszkadzaią do
niepodległości polityczney.*

Narod żądający niepodległości potrzeba koniecznie aby ufał w swoje sily. Jezeli nie ma tego czucia, jezeli do utrzymania bytu swego nie idzie przez własne usiłowanie, ale przez obce wsparcie lub łaskę, można śmiało przepowiedzieć, iż nie dojdzie ani szczęścia, ani cnoty, any sławy. Możemy widzieć z Historyi, czy kraj którykolwiek co powazamy iego pamięć doszedł stopnia wysokiego chwały zcudną opieką? Jowszem smutnych z tego można napatrzyć się skutków. Pomiiam inne przykłady, przypomniemy sobie tylko iak Rzymianie szanowali Greków od których uczyli się praw mędrych, iednakze gdy tamci zaczęli się mieszać do ostatnich rządu, skonczyli na wtłoczeniu na kark ich swego iarzma. Kiedy Polacy własney ufali mocy, rozpostarli zwycięzki oręż od Wiednia az do moskwy. Z małym wazeniem siebie i z ustawicznym wzywaniem cudzoziemskiej pomocy wpadli w nikczemność i iarzmo obce. Opinia nikczemnego mniemania o sobie zaczęła się u nas wtedy, kiedy szlachcic polski nie szukał dobra kraju, ale wsparcia pychy możnowładnych familii. Kadza partya podczas bezkrólewiów, chcąc nadac panuiacego współrodakom, udawała się do obcych dworów po pomoc zbroyną i pieniądze, aby ie rozdawać drugim i przymuszac przez to swych stronników. Im ktora familia liczyła dluzszy rząd swych zapasników, tym pewniey wygrywała sprawy w trybunałach, robila ustawy dla siebie uzyteczne na seymach, a przez to

(5)

Weaknesses of the Poles that prevent them from gaining political independence.

A nation striving for independence must necessarily rely on its strengths. If it does not feel that it can maintain its existence by its own efforts, but depends on foreign support or grace, we can boldly admit that it will not attain happiness, virtue, or glory. We can see from history whether the country whose memory we admire has attained high glory under foreign patronage? Truly, we can observe sad effects of it. Leaving aside other examples, we should remember how the Romans respected the Greeks, from whom they learned wise laws, but when the latter began to interfere with the government of the former, they finally thrust the yoke into their backs. When the Poles trusted in their own strength, they extended their victorious arms from Vienna to Moscow. Due to the lack of self-respect and constant recourse to foreign help, they fell into dishonour and under a foreign yoke. The dishonourable opinion of themselves began when the Polish nobles did not have the good of the country in mind but supported the arrogance of the powerful families. Every party that did not have a king and tried to appoint a ruler for their countrymen reached out to foreign courts to provide them with military support and money and multiply their supporters. The longer the ranks of the powerful families were, the more surely, they won in the courts and made policies in the regional councils that were useful only to themselves, amassing powerful wealth that could not be found in other European countries.

zbierała ogromne majątki, iakich wżadnym Europie nie widac kraiu. Slabsi musieli szukac opieki możnych, aby im wsądach nie wydarto własności. Królowie sąsiedzcy żądaiący intryg w Polszcze, udawali się do magnatów, dodawali im pieniędzy, a ci rozkazując podłym klientom, albo nareszcie rozsypując im drobne summy, robili wzburzenia, iakie były potrzebne Monarsze, który ich zapłacił (1). Dla tego szlachcic polski a osobliwie pan, w sprawie publiczney nie przyzwyczaiał się robic ofiar oyczyźnie, ale nabyc w zamieszkach więcej bogactw. Było interesem magnatów wmawiac nikczemność i niedołężność wna-ród, wystawiac mu iż nic przez własną siłę bez ościennego nie zrobi mocarstwa, bo oni u podnóżka tronów frymarcząc krwią jego, panoszyli się za dobrą przedaz. Było interesem magnatów osłabiac duch współ-ziomków, unizac ich przymioty, aby ci nie uczuli swej mocy i nie zrzucili haniebney opieki, gdyż przez to zginąłby cały ich wpływ i powaga. Narod zatrudniający się sam sobą bez boiazni względem kogokolwiek, nie unoszony zadnemi względami, szuka przez mądre ustawy zagruntowac wobywatelach cnotę, zatwierdzic ich szczęście, aby moc ogólna tym stalszą miała twierdzę; pr awotam wszystkich iednakowo wstrzymuie passye, dla tego pan nie może byc ani przemocnym, ani zdziercą. Przypomniemy sobie iaka wrażana była opinia w Polaków, iż niezdolni do przemysłu, do rękodziel, do nauk, a co najgorsza ze sami siebie obronic nie potrafią, i to zdanie do tego czasu utrzymywane nurza nas w nieszczęściu. Narod szesnastumilionowy,

(6)

The weaker had to seek shelter with the powerful, so that their possessions could not be snatched from them at the courts. Neighbouring kings who wanted to intrigue in Poland approached magnates and gave them money, and the latter commissioned their wretched clients or financed them with small sums to inspire disorder, needed by the monarch who paid them (1). For this reason, Polish nobles, who were clearly a lord in public affairs, had the habit not to sacrifice for the fatherland, but to enrich themselves through the disorder. It was in the interest of the magnates to persuade the nation to disgust and awkwardness, to convince it that it can achieve nothing on its own without an adjacent power, because they have already fallen under the stools of thrones that trade in the blood of the nation and rule with treacherous deals. It was in the interest of the magnates to weaken the spirit of their countrymen, to humiliate their properties, so that they would not feel compelled to discard dishonourable care, for without it all their influence and dignity would be nothing. A nation, of itself, without fear of anyone, not guided by favouritism, seeks to consolidate the virtue of its citizens by a wise policy and confirm their happiness, so that its general strength should be a permanent fortress; a law that restrains all passions equally, so that a gentleman cannot be violent or a cheat. Let us remember the opinion instilled in the Poles that they are incapable of industry, craft, and science, and what is worse, that they are incapable of defending themselves, and this sentence plunges us into misfortune.

kwitnący przedtym, nikomu w Europie nieustępujący w zwawosci i męstwie, znayobfitszą ziemią w znaynym swiecie, nie miałby być wolnym skoroby zechciał? Ktokolwiek zna rządy i losy krajów, czyż się nad tym nie zadumi? Szwaycarowie, Hollendrzy przy skałach i bagnach z dziesięć razy mnieyszą ludnością przeciw równie potężnym nieprzyjaciółom, utrzymali swoją niepodległość, my z zapasami licznieyszemi z skarbami natury, mielibysmy być wskazani na haniebną niewolę? Przesady, występki, daleko są szkodliwsze, niż wojenne boje. Te zrobiły ze unas przy zyznoscii naywiększey, wiesniacy umierali prawie z głodu, Polacy mający otwarte poięcie do nauk wszystkich, w grubey zatopieni ciemnocie; obfitując w konie zelazo i wszystkie potrzeby wojenne, bez zadney zostawali obrony zwyczajney nawet dzikim ludziom. (2). Wszystko nurzało się w występkach, swawola bez cugłów, szlachta nie umiała być niczym, iak tyranami włoscian; nie tylko serce się sciska na wspomnienie ich okrucienstw, ale imaginacya sama wzdryga się na ich rodzaie. Polacy poznaliscie iuz wiele waszych błędów, umieliscie zejsc z ich drogi, uczuycie i tę prawdę, że nie mozećcie być rzetelnie wolnemi, iezeli nie zyskacie niepoelległości, przez swoje własne usiłowanie. Narod co nikomu nic nie winien prócz przyiazni, którą temu ofiaruje, co iego bardziey wart szacunku, co tylko tak robi związki, iak uzyteczne dla szczęcia swego widzi; narod nie mający zkrępowaney woli zadnemi względami, w rozprawach rozumnych wybiera to, co dobrego upatrzy rozsadek, a nie to, co się przypodoba mocnieyszemu; w charakter iego

(7)

How should a nation of sixteen million, flourishing in the past, rivalling others in Europe in vivacity and manliness, and possessing the most fertile soil in the known world, not be free if it wished? He who knows the governments and the destinies of countries, should he not reflect? The Swiss, the Dutch near rocks and swamps, with a population ten times smaller, who have preserved their independence against equally powerful enemies. With much greater resources and treasures of nature, are we to be relegated to a dishonourable slavery? Superstitions and transgressions are far more harmful than skirmishes of war. With the greatest fertility of soil, these vices have almost starved the villagers; the Poles, who have an open understanding of the general sciences, have sunk into the thick darkness of ignorance. Rich in horses, iron, and all goods essential to war, they had no means of defence, such as are common even among savage peoples. (2). All drowned in misdemeanours, freedom without reins, nobles could be nothing but tyrants among the peasants; not only do hearts break when their cruelties are recalled, but the same imagination is horrified at their ways. Poles, you have recognised many of your weaknesses, you could take a different path, but know that you cannot be truly free unless you regain your independence by your own efforts. A nation that owes nothing to anyone except the friendship it offers, that deserves more respect, that unites only in a way that is conducive to its happiness; a nation that is not bound by any motives, that chooses in reasonable procedures what the intellect considers good and not what is more pleasing to the stronger.

wlewa się wszystko co iest wielkomyslnego, wspa-
 niałego, co rozgrzewa odwagę i utrzymuje męstwo,
 a ztemi przymiotami wzniesie się do pomysłności,
 cnoty i wysokiey chwały. Przeciwnie iezeli nic zro-
 bic nie może bez zezwolenia czyiegos, iezeli radę
 każdą stosować musi do passyi, do interesu tych,
 co mu dali iestestwo, dusza zostanie czolgaiającą, myśl
 nie nabędzie lotu, który go uniesć może do dzieł
 wielkich i twórczych, naród taki zostanie podłym,
 nikczemnym i niewolniczym. Chciałbym aby było
 prawo w Polsce wskazujące na wygnanie lub na
 śmierć tego, któryby nayprzychayniejszego nawet mo-
 carstwa używał pomocy, aby się mięszało do rządu
 iego. Hollendrzy, szwajcary, Amerykanie nigdyby
 nie byli narodem powazanym, gdyby przez własną
 energią nie wybili się zpod przemocy.

Trzeba wyznac iż Polacy nie cierpią iarzma, mają
 entuzyazm do wolności i cnoty, ale wadą ich iest,
 iż iak są żywemi wzaczęciu śmiałych czynów, tak
 niestalemi wdokonaniu i słabiejący wprzeciwnościach.
 Nie dosyc iest na chęci do prawideł i sprawiedliwości,
 potrzeba ieszcze męstwa do ich utrzymania. Ale
 widzę, iż dlatego Polakom brakuje na stałości umysłu
 w przeciwnościach, że mało myśleli, mało się zasta-
 nawiali nad obrotem losów i czynności ludzkich.
 Niestety można czasem uważać iak owę głowę
 kadmusa, po której ucęciu nowe wychodziły woyska.
 Zczasem z okolicznościami pokaznią się wypadki,
 których nie przewidywał ludzki rozum. Sama chęć
 oparcia się gwałtowi, zrobiła sprzysiężenie trzech
 pierwszych Szwajcarów. Nie układali ci poczciwi

wiesniacy

Into its character flows all that is thought from afar, which is great, which kindles courage and preserves manliness, and which elevates these attributes to goodness, virtue, and high glory. On the contrary, if nothing can be done without someone's permission, if every advice is for passion, for the interests of those who gave it identity, the soul will cringe, the thought that could elevate one to great and creative works will not rise, such a nation will remain despicable, nefarious, and slavish. I wish there were a law in Poland that would condemn to banishment or death those who seek the aid of even the kindest of powers to interfere with the government. The Dutch, the Swiss and the Americans would never become respected nations if they did not free themselves from violence by their own power. It must be admitted that the Poles hate the yoke, that they are enthusiastic about freedom and virtue, but their flaw is that they are as vividly inclined to boasting as they are fickle in success and weak in misfortune. There is not enough readiness for lawfulness and justice, but also manliness for their preservation. Unfortunately, I see the reason why Poles lack constancy of mind in misfortune is that they have not thought much, that they have thought little about the twists of fate and human activities. Misfortune can sometimes be considered like the head of a Cadmian, when it is decapitated, new armies arise. In time, accidents occur that human reason could not foresee. The will to resist rape led to an oath of three Swiss. These good-hearted peasants made no plans, for their limited minds would not allow it. But a great response to the persecution, called with unity, inflamed others, so that they built a free, prosperous motherland, which for many centuries was considered the house of virtue.

wiesniacy planów, bo ich ograniczony tego nie dozwalał umysł, lecz wspaniałe oburzenie się na ucisk zaięte wiedznych piersiach, zagrzało innych, i postawili potym oyczyne wolną, kwitnącą, na którą się przez kilka wieków patrzano, iako na dom cnoty. Rewolucyonisci amerykanscy nie mieli zapowtsaniem czwartey części narodu, (iak zaswiadcza Franklina zycie) przy stałości umysłu pociągnęli zasobą cały ogół. Nigdy plan nie robi się rewolucyi iak batalii, albo kampanii militarney. Elementaiey wstrząsaią naturę, wszystko wychodzi z zwyczajnego biegu, passye wzruszaią się iak wiry powietrza, ktore pòty nie ustawaią, dopoki przez pioruny nie oczyszczą i nie oddalą, co im iest przeciwnego. Kiedy się wznawia opinia, nigdy wpo-
 czątkach nie zamierzała takiey potęgi, do iakiey zcią-
 giem czasu przychodzi. Pomiiam opinie religii z historyi, ale wezmy swiezy przykład na Francyi wolności. Zebrała się chmura królów Europy, aby pochłonać ten naród i iego prawidła. Francuzi bez officierów, bo naylepsi im pod ten czas emigrowali, bez przygotowan woiennych, zagrzani słusznoscią swey sprawy, nie tylko wypieraią od siebie nieprzyaciół, ale przychodzą potym do tey swietney potęgi, iz obalali trony lub naznaczali im trwałość. Umysł ludzki przylega do prawdy, serce czuie roskosz w sprawiedliwosci, a gdy iey zapal uniesie duszę, dodaie iey sprężystosci osobliwszey w czynnosciach, i, sprawia nadzwyczajne wypadki, których zimna i prospolita uwaga dostredz nie mogła. Można powiedziec iz niebo to zostawilo dla pociechy ludzkosci, ze nigdy tyrannia, ani oszustwo, nie doydzie, ani zapobiezy sposobom, których lud na

B

The American revolutionaries did not have the support of a quarter of their people (as Franklin's life testifies), but they attracted the public with the constancy of their spirit. Never is a plan made for revolution or battle or military campaign. The elements shake nature, everything springs from the natural course, the passions move like air vortices that do not purify and stop until the present, until the lightnings, which opposes them last. When an opinion arises, it has never aimed at such a force, which grows with time. I avoid opinions about religion from history but let us take a recent example of freedom in France. A cloud of kings from Europe gathered to take over this nation and its rights. The French without officers, for the best of them emigrated, without preparation for war, inflamed with the righteousness of their cause, not only drive out the enemy, but grasp at a great power, overthrow thrones, or anoint them for continuance. The human mind clings to truth, the heart feels joy in righteousness, and when its flame lifts the soul, it gives it a peculiar vivacity in activities and causes extraordinary events that a cold and simple-minded attention could not notice. It could be said that Heaven has left for the consolation of men that never any tyranny or fraud will prevent the people (B) from using sustenance for their laws and opinions.

utrzymanie praw swoich lub opinii użyć może. Sztuka wojenna zawisła od tylu przypadków, od tylu hazardów tak, iż iey reguły wniwecz obróci ślepe zdarzenie, które pospolicie szczęściem nazywamy. Gdyby wojskowa nauka tak była niezawodną w swoich układach iak rachuby matematyczne, Hollendrzy Hiszpanom, Szwaycary Austryi, Ameryka nie oparłaby się była Anglii. Nowe podeyscie, nowa bron, nowy gatunek wojska, zrobi nieużytecznemi wszystkie obroty (*des manœuvres*) wktóre nawykli żołnierze. Naylepsza kawalerya pruska w Europie, strachala się i oprzec nie mogła dzidom polskim. Który naród ma słuszną sprawę, stałosc wprzedsiewzięciu doprowadzi go do pomyslnego skutku. Upadek Polaków nie nastąpił z położenia ich kraiu lub niesposobności oparcia się nieprzyjacielowi, ale z niestałości ich umysłu i braku energii? Nikt tey oczywistej nie zaprzeczy prawdzie, iż gdyby Ukraina powstała była iak Wielko-Polska, wojska moskiewskie cofałyby się musiały, lub dzielić na części, a tym sposobem gdy słabiali, łatwo nam się było z nich oswobodzić. Coż dopiero mówić o powstaniu Gallicyi?...Nieszczęście Kosciuszki zatamowało zapęd rewolucyi, i wstrzymało powstanie innych prowincyi. Szanując przywiązanie dla wielkiego człowieka, rozrzewniając mnie potoki łez wylanych nad stratą iego. Może to jest naypiękniejszy i oraz naytkliwszy hold oddany wysokiej cnocie, iaki mamy tylko w dzieiach świata. Godne czucie moralnego narodu, godny szacunek Kosciuszki. Ale jest to hanbą rodaków, iż z nпадkiem iednego człowieka, zdaie się iakby omdleli Polacy, i tylko wyglądali iaki ich koniec (4).

The art of war depends on so many events, on so many games of chance, that its rules are overturned by a blind event commonly known as luck. If the art of war were as infallible in its rules as mathematical calculations, the Dutch would not resist Spain, the Swiss would not resist Austria, and America would not resist England. New approaches, new weapons, a new kind of army would nullify all the approaches (*des manoeuvres*) to which soldiers are accustomed. The best Prussian cavalry was afraid and could not resist the polish spears. Whatever nation has a just cause, constancy in enterprise leads it to favourable effect. The fall of the Poles is not due to the situation of their country or their inability to resist the enemy, but to the instability of their spirit and energy. No one will contradict this obvious truth that if Ukraine were created like Greater Poland, the Moscow armies would have to retreat or divide into parts and thus weakened, it would be easy for us to liberate it. Not to mention the uprising in Galicia? Kościuszko's misfortune slowed down the momentum of the revolution and stopped the uprisings in other provinces. I respect the affection for a great man, I am moved by the floods of tears shed over his loss. Perhaps it is the most beautiful and touching tribute to a high virtue that we know in the history of the world. An honourable sentiment of a moral nation, an honourable respect for Kościuszko. Nevertheless, it is a stain for the countrymen that with the fall of a man it seems as if the Poles swoon and wonder what their own end will be (4).

Słuszną jest uwaga izby oszczędzać dla zyiących
 pochwał, gdyż przez to cnota sama, może być
 wystawiona na niebezpieczeństwo. Gdziekolwiek
 znajduiesz się Kosciuszko, jeżeli Polak szczyć się
 twoją cnotą, niech to raczy zachęca cię więcej abys
 iey zachował nieskazitelność, i umiał być baczny na
 słabość człowieka. Ten najpiękniejszy tytuł duszy
 ludzkiej, któryś pozyskał, gdy go tak świetnym
 zanieśiesz do grobu, iakoś go w urzędowaniu pokazał
 przeszłym, zostaniesz zaszczytem ludzkości, chwałą
 wieku i chlubą twych rodaków. Oddzielał talenta
 wojskowe Kosciuszki, ale gdyby byli wszyscy
 Polacy a przynajmniej ich połowa, mieli tę ządę
 co on wybawienia z więzów narodu, tę miłość wol-
 ności całego ludu, tę niezłamane przedsięwzięcie
 zginąć raczy, anizeli nie doysc swego celu lub w
 czymkolwiek ustąpić z słusznych żądań, pytam się
 czyby byli nie otrzymali swej niepodległości? Ale
 iako ludzie stali przy sprawiecelliwosci i cnocie docze-
 kaia się zawsze szczęśliwych wypadków, których
 nie przewidywali, tak przeciwnie co nie za głębokim
 czuciem duszy, lecz za czasową tylko idą porywczoscia;
 lub za bawidlami imaginacyi, roszczą sobie prędko
 rozpacz, porzucaia chorągwie ludzkości szukając
 podle osobistego bezpieczeństwa, i oszukuią sami
 szczęście swoje. Gdyby byli Polacy podczas ostatniego
 powstania utrzymali się przez zimę (czego dokazać
 mogli) król pruski naów czas prosił się Francyi o pokój,
 i iak sam wyznał na seymie vzeszy niemieckiej w
 Ratyzbonie, iz odstąpił koalicyi dla rewolucyi pols-
 kiej. Francya nie zrobiłaby była pokoju bez przy-

It is a correct remark that praise for the living should be used sparingly, for praise can put virtue itself in jeopardy. Wherever you are, Kościuszko, if a Pole boasts of your virtue, may he encourage you to preserve your spotlessness and beware of people's weaknesses. The most honourable title of the human soul you have attained, if you carry it to the grave in greatness, as you have shown in your past term, you will become an honour to mankind, the glory of the age, and the pride of your countrymen. I separate Kościuszko's military talents, but if all Poles, or even half of them, had this desire to save their nation from bondage, this unbroken spirit of enterprise, preferring to die rather than fail to achieve their goal or in any way deviate from the right demands, I wonder if they would not preserve their independence? But as men who have preserved justice and virtue are rewarded with fortunate events which they did not foresee, so, on the contrary, those who have not supported a deep feeling of the soul but follow a fleeting rapture or the play of fancy, beg for misfortune by abandoning the banners of humanity and badly seeking their personal safety, and they cheat for their own happiness. If the Poles held out all winter during the last uprising (which they could achieve), the King of Prussia would be forced to ask France for peace, as he declared in the German Diet at Regensburg, so he withdrew from the coalition for the Polish revolution. France would not agree to a peace treaty without forcing Frederick William to withdraw his armies from Poland and give reinforcements in the form of arms and other goods essential to the war effort.

muszenia Fryderyka Wilhelma, aby wyciągnął woyska z Polski i dał posilki wbroni i innych potrzebach wojennych. Monarcha pruski musiał byłby przyjąć wszystkie kondycye, gdyz kray iego tak od strony Francuzów iako i od Polaków wystawiony był na wszelkie nieszczęścia, a co naywięcey iego tron na upadek. Przypomniemy sobie, iz tey zimy Francuzi nayswietnieysze odebrali zwycięstwa, podbili Hollandyą a przez to zbliżyli się mocno do państw pruskich. Nie powiem innych rzeczywistych względów, lecz kazdy pozna, ze Francuzi interes mieli wspierać Polaków, bo ten ieden tylko narod w Europie wziął razem bron z niemi na dzwignienie praw ludu. Przytym co za korzyści dla Francyi aby od niey odsuwać coraz daley Moskwę, i aby Austrya z drugiey strony miała nieprzyjaciela? Rozumiemyz iz inne nie znalazłyby się takze mocarstwa, któreby interes miały w podzwignieniu krain, co dworu peterszburskiego byłby groznym barbarzynstwem? Wszystko zgubiła nasza niedołężność, i możemyz uskarżać się na kogo, ze dzwigamy obciążmo?

Polacy mają wadę ieszcze slepego naśladowania, co skutkiem iest małego myslenia i rozważnia rzeczy. Ponieważ mamy iedną sprawę z Francuzami, chcemy koniecznie posiadac iednakowe zapasy, iednakowe woysko, iednakowe passye, i zdaie nam się iz bez tego nie doydziemy swego celu. Ale trzeba nam się zastanowic ze kray nasz iest odmiennym, inne iego położenie, inną mający obfitosc, charakter narodu rozny, a zatem inakszey potrzebuie obrony i gatunku wojny. Szukaymy, nie naśladowiac bez rozwagi innych,

The Prussian monarch would have to accept all conditions, because his country was exposed to great misfortune on the part of the French and the Poles, and his throne was in danger of falling. Let us remember that the French had won the most brilliant victories during that winter, obtaining the Dutch, and coming very close to the Prussian states. I will not mention any other real circumstances, but everyone will realize that the French had an interest in supporting the Poles, for only that one nation in Europe took up arms with them to leverage the laws of nations. Of what great benefit would it be for the French to draw Moscow away, and for Austria to have an opponent from the other side? We understand that other powers would have no interest in raising a country that would become dangerous to Petersburg barbarism. All has been lost to our senility, and about whom should we complain that we bear a foreign yoke?

The Poles have the stain of blind imitation, that is the result of petty thinking and weighing. Because we have a case with the French, we also desperately want to have the same resources, the same army, the same passions, and we seem to think that without them we will not achieve our goals. But we must remember that our country is different, it has a different location, a different wealth, a different national character, and therefore it needs a different defence and different methods of warfare. We should, without thoughtless imitation, look for means among ourselves which, if skilfully employed, will certainly have a favourable effect.

miedzy sobą sposobów, znalezione umieamy uzyć,
a pomysłny zapewne odbierzemy skutek.

---

*Czy naród polski ma sposoby do powstania i
jakie?*

Nie mający odwagi do śmiałych a cnotliwych przed-
sięwzięć, wystawiają sobie nieprzelamane trudności,
skoro przedsięwzięcie zamysłają i jakie czyny, a jeżeli
im się pokażą przed oczy zachęcające przykłady,
znaydą dla tamtych okoliczności sprzyjające a dla
siebie nieprzebyte trudności. Powiadają iż Szwajcarów
broniły góry, Hollendrów bagna, Amerykanów
oddział od Anglii Oceanu, Francuzów fortece. Zo-
baczymy płonne ich w tej mierze rozumowania i nie-
właściwe przystosowanie. Widzieliśmy co pomogły
teraz szwajcarom góry przeciwko natarczywości Fran-
cuzów, chociaż mieli swoje arsenale, uczonych Offi-
cerów, kiedy wybijając się przed czterema wiekami
na wolność bezbronnymi i nieumiejętnymi byli, a
wtedy zwyciężali tych, od których teraz są pokona-
nemi. Czy podobna było spodziewać się, aby współ-
rodaków Wilhelma Tella nie więcej pod ów czas
nad milion, oparło się potężne austriackie tak
ogromne? Energia, miłość wolności, zapal dla spra-
wiedliwości, zwyciężyły wszystko. Hollandya dziś
licząca 1,400,000, mieszkańców, dziś bogata, kiedy
się brała w zapasy o swoją niepodległość znaypotęż-
niejszym mocarstwem Europy tamtego wieku, nie
miała więcej nad połowę ludności teraźniejszej i
była najuboższym krajem. Nie posiadała żadnych przy-

(13-14)

Does the Polish nation have the means and what kind of means for insurrection?

Not having the courage for bold and virtuous undertakings, they will stage insurmountable difficulties if they think of aiming at such deeds, and seeing inciting examples with their own eyes, they will find impenetrable difficulties for those circumstances which favour them and for themselves. They say that the Swiss are protected by the mountains, the Dutch by the marshes, the Americans by the separation of the ocean from England, the French by the forts. Let us see how their argument is defeated by the measure and false preparations. We could see how the mountains helped the Swiss against the intrusiveness of the French, though they had their arsenals and learned officers, when they rose to freedom four centuries before, they were defenceless and unschooled, and then they triumphed over these who are now the vanquished. Was it similarly to be expected that compatriots of William Tell in the past not more than a little more than a million, resisted the great Austrian power? Energy, love of liberty, zeal for justice won all. Holland today counts 1,400,000 inhabitants and is rich. When it fought for independence with the most powerful power in Europe in that century, it had no more than half its present population and was the poorest country. It had no war preparations because it was a Spanish province, no topographical position protected it, it was the manliness of its population that defended it.

gotowan wojennych , bo była Prwincyą hiszpańską
 żadne położenie topograficzne nie zasłaniało iey ,
 męstwo tylko rodaków onę broniło. Ameryka przy
 początku swoiey Rewolucyi nie rachowała dwóch
 milionów mieszkańców , podzielonych w zdaniach , bez
 zapasow , bez żadnego wyobrażenia , srodku i sposobu
 woiowania , wymysla różną bron , obnaza z niey
 nieprzyiaciela przez męstwo , i dobiia sie swoiey
 niepodległości. Po kilkoletniey walce znalazły się i
 obce posilki (5). Ocean zamiast pomocy , słabszemi
 robił Amerykanów względem Anglii. Ta posiadając
 najmocniejszą flotę , łatwo przeszkadzała zaku-
 pieniu broni , ammunicyi i wszelkim innym nieod-
 bitym potrzebom , na czym zbywało Amerykanom ,
 a starac się o nie musieli albo w Europie , albo na
 wyspach. Czy obroniły Francyą , i czy obronic mogły
 foetece ? Kiedy król pruski znaydował się na plas-
 czyznach Szampanii z 60,000 Prusakami , czy go
 tam wstrzymała iaka twierdza , czy liczba obywatelów
 francuzkich ? Nie byłyz niektóre poddane fortece ? Od
 Szampanii do Paryza nie ma żadney twierdzy ,
 woysko francuzkie nie było liczne , ale mnogosc
 zebranych obywateli otoczyła Prusaków , i z
 Francyi ustąpic przymusiła (6). Kiedy opanowali
 nieprzyiaciele Tulon , wzburzył się na ich stronę
 Lyon i Bordeaux , kiedy Vendée wywiesiło chorą-
 gwie nieprzyacielskie rzeczypospolitey , còz wstrzy-
 mało nieprzyaciół aby nie doszli do Paryza , iezeli
 nie męstwo republikanów ? Wiemy ze od Tulonu , od
 Vendée żadney nie masz fortocy. Brakowało Fran-
 cuzom na broni , na ammunicyi , zbierali po pry-

(14-15)

The Americans, at the beginning of their revolution, had less than two million inhabitants, were disunited, had no resources, had no idea, no means, and no way to wage war, they invented new weapons, faced the enemy with manpower and demanded their independence. After several years of fighting, foreign reinforcements arrived (5). Instead of helping, the ocean weakened the Americans in relation to England. The latter, which had the strongest fleet, easily prevented the Americans from obtaining weapons, ammunition, and all the other necessities they lacked, so that they had to obtain them with difficulty either in Europe or in the islands. Did or could forts defend France? When the Prussian king invaded Champagne with 60,000 Prussian soldiers, was there a fortress that could stop him, or was it the number of French citizens? Were not some of the fortresses abandoned? From Champagne to Paris there is no fortress, the French army was not numerous, but the crowds of the gathered citizens encircled the Prussians so that they had to retreat from France (6). When the enemies took Toulon, Lyons and Bordeaux and raged, when banners hostile to the Republic were raised in the Vendee, what stopped the enemies so that they could not reach Paris if not the manliness of the Republicans? We know that of Toulon, of Vendee there is no fortress. The French lacked weapons, ammunition, they privately collected what they had in weapons, they gave it to the fighters and used all their iron craftsmen to make weapons.

watnych iaką kto bron posiadał, dawali ją w ręce biiącym się, a użyli wszystkich rzemieślników pracuiących około zelaza do robienia iey. Nie mieli prochu, rozkopali piwnice i narobili saletry. Brakowało zelaza, oddzierali kraty i topili ie na kule armatne. Emigrowali Officerowie, posunęli na Officerowzdanieyszych żołnierzy. Energia wolności była twierdzą, stwarzała wszystko w czym był niedostatek i dawała zwycięstwa. Ale nie zapędzając się wobce przykłady, zastanowmy się nad samemi Polakami. Ktoby był powiedział dziesięcią laty pierwey prez rok 1794, iż my z 18,000 woyska, mając wewnątrz nieprzyjaciela i rząd własny preciw sobie; z trzema mocarstwami toczyc będziemy wojnę, walczyć mężnie i okryjemy się chwałą? Zdaie się, iż gdyby kto był obiecywał przenosic góry z iednego mieysca na drugie prędzeyby mu uwierzono, niz temu przepowiedzeniu. Jednakze to stało się. J chociaż przez błędy i winę naszą, zamiarów narodu, nie uwienczyła pomyslnosc, wszelako ta piękna Rewolucya wraziła w Europie dla Polaków szacunek, pokazała ich duch dążący do cnoty i wolności, ludzkosc zaczęła swój tryumf, wiesniak rozumiał iż iest na nowo stworzonym, gdy usłyszał że może byc wolnym, mieć sprawiedliwosc i liczyć się zarówno zdrugimi ludzmi. Nieprzyjaciele z zazartoscią toczyli krew naszą, ale nigdy narodu tyle nie powazali, (miiam pochwały Europy) iak po ostatnim powstaniu. Tyle ma mocy na rozumie ludzkim slusznosc i iey obroncy, iż przemocna nawet zbrodnia odmówic iey szacunku nie może (7).

Since they had no gunpowder, they dug out the cellars and made saltpetre. They lacked iron, so they tore out the grates and melted cannonballs from them. Officers emigrated, so more capable soldiers were promoted. The energy of freedom was a fortress, it created everything where there was a shortage and brought victories. But let us not gallop to other examples, let us think of the Poles. Who would have said ten years before 1794 that with an army of 18,000 men, with an enemy within and our own government against us, we would make war with three powers, fight virtuously, and reach for higher rungs of glory. It seems that if someone promised to move mountains, he would be believed rather than this prediction. Even if through errors and our mistakes the nation's intentions were not crowned with success, a beautiful revolution in Europe taught respect to the Poles, showed their triumph, a peasant understood that he was newly minted when he heard that he was allowed to be free, that he was right and equal to other people. The enemies have shed our blood with relentless fierceness, but never have they respected a nation so much (I avoid the eulogies of Europe) as after the last uprising. Human reason has so much strength that even a brutal crime cannot reject respect for it (7).

Mielismy na sobie przykład, że liczba mnoga nie zwycięża, ani dawne szeregi wojskowe, ale zapal do cnoty, do wolności i stały umysł. Obrona warszawy, co pomiędzy cudami liczy się wojennemi, czy liczbą, czy samym ćwiczoną żołnierzem została utrzymana, kiedy wiemy że 16,000 tylko było Polaków licząc w to kossynierów (8) a więcej 40,000 nieprzyjaciela. Ten sam Fryderyk Wilhelm, co mogunycą najmocniejszą wziął fortecę przez oblężenie, Warszawy na płaszczyźnie, bez zadnego zamku, otwartą zewsząd, po dwóch miesiącach szturmów i opasania wziąć nie mógł. Polacy gdyby byli nie słabiali w swoich staraniach mogli się utrzymać. Nie godzi mi się wszystkich odkrywać zrzodeł, jakie się w ów czas pokazały, i którychśmy użyć mieli, Polacy skoro teraz zechcą a zechcą z niezłamanym przedsięwzięciem wybicia się na wolność, mogą podnieść rewolucyą, (jeżeli wszystkich obywateli interesować będzie równie) i zwyciężyć nieprzyjaciół. Zimne tylko dno i ciasne umysły rachują z nami sposoby małe. Mniey mieliśmy zapasów w Roku 1794 niż w 1792, trzy razy mniej wojska i trzy razy mniej kraju, a czyny wojenne 1794 i sława narodu możesz się porównać z czynami i sławą 1792? Pracujący około rewolucyi 1794 wiedzą, iż kiedy ją układali, gdy kto ofiar z siebie czynić nie chciał, mówił, że nie podobna robić powstania, że naród gnuśny, bez odwagi, w nieprzyjaciółach samą tylko upatrywał waleczność i mądrość, a kończył że tylko za czasów seymu trzeba było myśleć o niepodległości.... Podobnie i teraz, kto przyjacielem nie jest ludzkości, kto służyć szczęściu rodaków i wolności nie chce, ten-
bedzie

We had before us the example that neither plurality nor old military ranks win, but the zeal for virtue, liberty, and an enduring mind. The defence of Warsaw, which in between told of military miracles, or was maintained due to the number or thanks to the skill of the soldiers, knowing that 16,000 Poles were there, among them peasant soldiers (kossyniers) (8) and more than 40,000 among the enemy in action. The same Frederick William who had besieged a fortress with the strongest force could not take Warsaw on a plain without a castle, open on all sides, after two months of offensive and encirclement. If the Poles did not slacken their efforts, they could prevail. Only cold souls and narrow minds reckon that we have petty methods. We had fewer resources in 1794 than in 1792, three times less army and three times smaller country. Can you compare the military deeds of 1794 and the glory of the nation with the deeds and glory of 1792? Those who worked for the revolution in 1794 know that when they gathered, the one who did not want to make a sacrifice of his own accord said that we should not start a rebellion, that the nation was idle and without courage, looked up to the enemies for fighting spirit and wisdom, and ended this thought that we should think of independence only in times of parliament... Similarly, now, who is not a friend of humanity, who does not want to serve the happiness of compatriots and freedom, will scare them with imagination and will not try to overcome difficulties, overcome them and facilitate advantages. Let us analyse our methods.

bedzie niemi straszyl innych imaginacyą, a nie poszuka przewyzzszac trudnosci, zwycięzac one i ulatwiac korzystsci. Rozbierzmy nasze sposoby.

Polska przd pierwszym podzialem miała 16,000,000 ludnosci, przed drugim liczyla pół dziewiąta miliona. Ta rachuba czyniona była przed 1775 rokiem według Büshinga, od tego czasu przybyło mieszkanców. Austryą uwazaiąc przed podzialem naszym miała 17,000,000 ludnosci, Prusy niezpelna 3,500,000, Moskwa procz krymu nie więcey w Azyi i w Europie nad 20,000,000, z tych cztery części liczyc potrzeba w Europie a piątą w Azyi. Powinmismy zawsze Polskę uwazac w pierwszych naszych granicach, nie należy nigdy przestac myslec cnotliwemu rodakowi, ze ten podzial iest dzielem nieprawosci i zawsze spodziewac się trzeba, ze te wilki zarloczne (iak nazwał Mirabeau dzielących Polskę królów) nie utrzymaia w swej paszczy dluzey zachwyconego łupu. W rewolucyi 1794 Polacy pod panowaniem pruskim z pierwszego zaboru, pokazali szlachetnie iz w krwi ich nie wystyglo przywiązanie do swej oyczyzny. Rozumiemyz iz w zaborach cesarskim i moskieswkim nie masz serc polskich, nie madusz wspanialych, coby kochaly wolnosc i szczęście swoich współ-braci? Biorąc ludnosc Polski przed pierwszym podzialem do ludnosci naszych nieprzyiaciół iest iak ieden do dwóch i pół niezupełnie, kto chce zrobić stosunek po podziale, ma oczywistą łatwosc. Uwazaun Francya w początkach rewolucyi i wojny. Ludnosc iey do ludnosci nieprzyiaciół rachowac naymniey mozna iak 1 do 5 (9). Jezeli Francya wezniemy wtedy, kiedy się podniosla Vendée, kiedy

(17-18)

Before the first partition Poland had 16,000,000 inhabitants, before the second partition it numbered half a nine million. According to Bushing, this calculation was made before the year 1775, from then on, many inhabitants were added. Austria before our partition had 17,000,000 people, Prussia only 3,500,000, Moscow except Crimea more in Asia and Europe over 20,000,000, and of these parts $\frac{4}{5}$ in Europe and $\frac{1}{5}$ in Asia. We should always consider Poland within our first limits, it should never seem to a virtuous countryman that this part is a creation of malice, and we should always expect that these ravenous wolves (as Mirabeau called the kings who divided Poland) will not hold the captured trophy in their claws. In the Revolution of 1794 the Poles, who had been under Prussian rule since the first partition, nobly showed that attachment to their fatherland was in their blood. We understand that under the occupation of the Emperor and Moscow there are no Polish hearts, no great souls who would love the freedom and happiness of their countrymen? If we put the population of Poland before the first partition in proportion to the population of our enemies, the ratio of one to two and a half is not quite correct; those who want to establish the ratio after the partition obviously have it easy. I consider France at the beginning of the Revolution and the war. Its population compared to the population of its enemies should be in a ratio of one to five (9). If we look at France when it was in turmoil in the Vendee, Toulon, and Lyon, we could calculate it at 1:8 at that time, Switzerland at 1:20, similar to the Netherlands.

Tulon i Lyon wzburzonemi były, na ów czas można brać iak 1 do 10. Rewolucya amerykańska była iak 1 do 8, Szwaycarska iak 1 do 20, równie i holenderska. Mając te proporcya, widzimy iż nieprzyjaciele nasi nie są tak mnodzy, iak się przestrasza niemi boiazliwość inne kraie miały daleko liczniejszych. Początek nasz zapewne w tym stosunku uważać można, ale im dłużej pociągnie powstanie, tym nieprzyjaciele jego zmniejszać się, a siły rewolucyi zwiększać mogą. Widzieliśmy podobny przykład na Francyi. Chłop moskiewski tyła udreęczony okrucienstwy, nie porwałaby się z pochopem na złamanie swego iarzma aby mu tylko posłużyły okolicznosci? Czy mniemamy iż ugnieciony Kozak nie chciałby odzyskać swoich swobód? Przyłączmy i to, że mała Rossya jest najludniejszym z kraików Moskwy, gdyż zamyka 4,000,000 mieszkańców. Skoroby ta część zrewolucyonizowana została, w jakim stanie byłby tron w Peterzburgu? Smolensk, kiiów są to dawne dziedziny polskie. Codzien oświeca się więcej Prusak, i poznaie, że nie jest bydłciem skarbu krolewskiego. Niektóre prowincye uciemiężone z radością zrzuciłyby iarzmo. Śląsk tak Cesarski iak Pruski ileby zyskał gdyby złączył się z Polską? Kraie cesarskie iedne zbliżone do nas ięzykiem, drugie dawnemi związki, nie byłyby zbyt porywcze do bicia się przeciw Polakom, a widząc obok siebie wzrastającą wolność, można niepłonną mieć nadzieję iż sami iey zapragną. Węgrzy nie zyczyliby sobie być niepodległemi? (10) Idzie o bron. Polacy w początkach Rewolucyi nie powinni szukać robienia kolumn wojennych, ale gubienia i niszczenia nieprzyjaciela. Z czasem,

In this ratio we see that our enemies do not come in droves, if they are afraid, countries with larger populations have more fear. We can consider this as our beginning, but the longer the revolt lasts, the more the enemies weaken, and the forces of revolution can grow. We could see a similar example in France. Would not a Moscow peasant, tormented by cruelty, hurry to break his yoke if only he had the right circumstances? Let us suppose that an oppressed Cossack would not want to regain his liberties? Let us add that Little Russia, with 4,000,000 inhabitants, is the most populous of the countries around Moscow. If this part were revolutionised, in what condition would the throne in Petersburg be? Smolensk and Kiev are old Polish domains. Every day a Prussian becomes more enlightened and realises that he is not cattle of the royal treasury. Some enslaved provinces would like to get rid of their yoke. How much would Imperial and Prussian Silesia gain by allying with Poland. The imperial lands are close to us linguistically, the latter with old ties; they would not be too hasty in fighting the Poles, and in the face of emerging freedom we might have a flickering hope that they would desire it themselves. Would not the Hungarians wish to be independent? (10). It's all about the weapons. At the beginning of the revolution, the Poles should not try to form military columns, but to condemn and destroy the enemy.

z okolicznościami armie się uformują. Kray nasz iest odkryty, płaski, łatwy wprowadzić do weyscia, ale iak dobrze J. J. Rousseau mówi : iz Polacy nie powinni zastanawiać nieprzyaciela aby wszedł do ich kraiu, ale starac się zeby z niego nie wyszedł. Sposob zas do tego iest maley wojny (*la petite guerre*) to iest : rozrywac na części nieprzyaciela, i nie dopuscic mu żywnosci. Partowie, co podobny do naszego mieli kray, tym rodzaiem bicia się zwyciężali Rzymian, najsławniejszych taktyków. Loid w swoim dziele mówiąc nawiasem o Polsce, powiada : iz dla iey obrony potrzeba wiele kawaleryi, aby przekadzała i psula magazyny nieprzyacielowi. Nie masz narodu zdatniejszego w Europie do zrobienia przedkiey kawaleryi nad Polaków. Kazdy z nich umie wsiąszyć na konia (czego uczyć się muszą w innych państwach) mając pikę lub pałasz wręku, moze być zupełnie użytecznym do celu, który zamierzamy. Dla piechoty mamy bron naylepszą, bo mamy kosę. Zdanie iest Kosciuszki : iz aby tylko męstwo zawsze towarzyszyło biiącemu się, nie masz broni, ktoraby się oparła kosie, i nie masz woyska w Europie któregoby nią zwyciężyć nie można. Francuzi wszystkie batalie co wygrywali, co brali nayniedosłępniejsze mieysce położenia, armaty nieprzyaciolom, wszystko dokazywali za pomocą bagneta, strzelania albo mało, albo nic nie używali. Bagnet był bronią zwyciężką. Kosa, iest bron daleko użyteczniejszą, iest dłuższą, zatem prędzey dosięże nieprzyaciela, bagnet przebiia tylko, kosa przebiia i tnie razem. Bagnet używa się szczególnie przeciw piechocie; nadto dobrego potrzeba woyska aby się

With time and circumstances, armies are formed. Our country is open, flat, easy to enter, but as J.J. Rousseau says: Poles should not make the enemy think about entering their country but make efforts so that he does not leave it. This means that it is a small war (*la petite guerre*): tear the enemy apart and block food resources. The Parthians, who had a land similar to ours, won against the Romans with this type of battle, the most famous of all tactics. Loid notes in his work on Poland: Cavalry is needed for its defence, so that it disturbs and destroys the enemy's food supplies. There is no nation in Europe better suited to raise a fast cavalry than the Poles. Each of them can ride (they must learn that in other countries), they have a pike and a cutlass in their hands, and they can be quite useful in the objective we are aiming at. For infantry, we have the best weapon based on a scythe and there is no army in Europe that cannot be defeated with it. The French won all battles by taking the most inaccessible places, using cannons against the enemy, they harried with the bayonet, they used firearms little or not at all. The bayonet was a victorious weapon. The scythe is even more useful because it is longer and reaches the enemy faster, the bayonet only pierces, the scythe pierces, and cuts. The bayonet is used against the infantry, and it is necessary to have a good army so that it can defend itself against the cavalry with the bayonet, then the bayonet is a purely defensive weapon, the scythe can not only block the cavalry, but attack and defeat them, the bayonet is against one, one soldier with a scythe with physical strength can injure three or four at the same time.

bagnetem oprzec kawaleryi, wtenczas iednak bagnet
 iest tylko bronią obronną, kosa nie tylko zastanowi
 kawaleryą ale moze na nią natrzec i pobic, bagnet
 iest przeciw iednemu, żołnierz z kosą przy sile
 fizyczney moze ranic trzech i czterech razem. Wielu
 pisarzów terazniejszych woiennych pokazują nieu-
 zytek strzelaiącej broni wbitwach, i radzą aby się
 wrocic do pik iak używali starozytni (11). Wiemy
 wiele armaty rzuca wystrzałow próznych, zanim
 zrobią iaki skutek. Celowanie ich w kazdym razie, a
 tym bardziey pod czas potyczki iest trudne, nay-
 mnieysze uchybienie czyni wystrzał proznym. Im
 dluzey daie ognia armata, tym się bardziey rozgrzewa,
 tym mniej musi dawac wystrzałow. Armata na wszys-
 tkie strony nie strzela, a zwrót iey nie moze byc
 tak szypki, iak iest tych, co nacieraia z przodu, z
 boku i z tyłu. Bardzo daleki strzał iest wcale nieuzy-
 teczny, bo celowac nie mozna. Armata czyni postrach
 tylko ludziom i wielkie wrazenie na imaginacyi. Na-
 reszcie zmiana sama powietrza, deszcz, wiatr prze-
 ciwny, mgła, zmierzch, celowanie robi niepodobnym
 armaty, a zatem i strzał czyni nieuzytecznym.
 Wszystkie batalie, co były odbywane, nie bron
 ogniowa, lecz bagnet, albo palasz ie wygrywał. Ale
 wezmy z siebie sami przykład. Sprowadzono w nocy
 400 włoscian przed potyczką racławicką z kosami, z
 rana zaczęła się bitwa. Kosciuszko stanawszy przed
 niemi rzekl: « idzie o waszą wolnosc, podcie za
 » mną ». Skoczyli natychmiast, mimo kartaczowy
 ogien wpadli na baterią, zabrali armaty, nie oparl się
 zaden bagnet; czescią wycięlic częścią zabrali wszys-
 kich Moskali. Niechay z równą adwagą drudzy pro-

Many contemporary military writers point out the waste of firearms in battles and advise returning to pikes, as the ancients did (11). We know how many futile shots are fired from cannons before they achieve any effect. Considering how long the cannons aim at a particular spot in a fast encounter, the slightest carelessness is a futile shot. The longer the cannon fires, the more it heats up, the fewer shots it can fire. The cannon fires in all directions, and its rotation cannot be rapid, as is the case with those who attack from the front, from the sides, and from behind. A long-range shot is futile because it is impossible to aim. The cannon only frightens people and creates an impression in the imagination. Finally, any change of air, rain, headwind, fog, twilight makes aiming with the cannon unlikely, so the shot is not useful at all. But let us take an example. At night, 400 peasants with scythes gathered before the battle of Raclawice, which had begun in the morning. Kościuszko stood in front of them and said: "It is about our freedom, come with me". They jumped willingly, in spite of cannonball fire they stormed the battery, took the guns, no bayonet offered resistance; partly they killed, partly they took all the Muscovites hostages. May they wield their scythes with equal courage (that may be), may they speak the same language with the peoples, and the scythes will be victories over all weapons (12).

wadzą kosa (co być może) niech równym do ludu mówią językiem a kosa będą zwyciężkami nad każdą bronią (12). Chcę aby generałowie i officerowie gadał do ludu, do żołnierzy, i zachęcali ich. Wodzowie rzymscy nie zaczęli bitwy, nie pokazawszy mającym walczyć w mowie, powody wojny i słusność ich sprawy. Potrzeba wzbudzić odwagę, potrzeba wzniecić zapal, w białym się, a iakże dokazać tego można, bez odezwania się do niego? Dusza ludzka nie jest machina fizyczna, nie może być wzruszoną popchnięciem ręki, ale tylko sposobami moralnemi. Chciałbym aby generałowie i kommandanci wszyscy mówili do tych, których do boju prowadzić będą? « Oto są nieprzyjaciele, co rozszarpali i chcieli przywłaszczyć oyczyznę »
 » waszą, oto są ci, którzy się opierają wolności »
 » waszych ojców, waszych braci, was samych, »
 » stawiają swych żołnierzy abysmy nie mieli między »
 » sobą praw równych, nie żyli jak bracia, lecz by »
 » jeden drugiego trzymał w niewoli, uposledzeniu i »
 » pogardzie. My chcemy abyscie byli wolnemi, oni »
 » byście poddanemi zostawali królów bez włascieli »
 » stwa owoców pracy, bez stanowienia sobie praw, »
 » i zebyscie zależeli od ich woli, od ich okrucieństw i od ich chimery. Chcę aby królowie robili »
 » z was rekrutów i posyłali na rozboje w dalekie kraie. »
 » Na tej ziemi porodziliscie się Polacy, ta jest dzie- »
 » dzictwo ojców waszych, tu groby przodków, tu ich »
 » popioły, nieprzyjaciel depta po nich z pogardą, »
 » trzymając was ich potomstwo w niewoli. Ci to są »
 » nieprzyjaciele, co wzajemnie pomagali sobie aby »
 » rabować wasze domy, co hanbili matki, żony,

I want the generals and officers to talk to the people, to the soldiers, and convince them. The Roman generals did not start the battle without demonstrating in a speech to those about to fight the reasons for the war, the rightness of their cause. The need to foster courage, the need to kindle zeal in the fighters, and how was this to be accomplished without appealing to them? The human soul is not a physical machinery, it cannot be moved by a wave of the hand, but only by moral means. I would like all generals and commanders to say to those they lead into battle. “These are the enemies who want to tear your fatherland apart and take possession of it, these are the ones who oppose the freedom of your ancestors, of your brothers, of yourselves, they are raising their soldiers so that we do not live as equals among us, so that we do not live as brothers, but consider each other slaves, in backwardness and contempt. We want you to be free, they want you to be vassals of kings without owning the fruits of your labour, to be dependent on their will, on their cruelty and chimaera. They want kings to make you recruits and lead them to steal in foreign lands. On this land, Poland, you were born, here is the inheritance of your ancestors, here are the graves of your ancestors, here are their ashes on which the enemy tramples with contempt and drags you, their descendants, into slavery. These are the enemies who helped each other rob your houses, dishonour your mothers, wives, and sisters, who carried Polish children on bayonets. Go with me now, I will supervise your inexperience, let us attack the enemy and not stop until death strikes him or until he no longer lays down his arms before us”

» siostry wasze, ci co nosili na bagnietach polskie
 » dzieci. Jdźcie teraz zemną, ja wasze mu niedoswiad-
 » czeniu przodkować będę, biemy nieprzyjaciela i nie-
 » przestanny poki śmierć go, nie spotka, albo dopoki
 » oręza swego przed nami zwycięzcami nie złoży ».
 Te i inne powody zapalały umysły, coż podobnego
 może powiedzieć nasz nieprzyjaciół? Niesprawie-
 dliwość obfituje w wykręty, ale nie znajdzie sposobu
 poruszenia serca. (13) Okrutny Suwarów gadał
 zawsze do żołnierzy, nie mając powodów słuszności,
 wbiiał im ustawicznie iż są najlepszym w Europie
 wojskiem, przypominał niektóre zwycięstwa, i
 więcej przeto pod jego rozkazami niż innych gene-
 rałów dokazywali. Im się bardziej wmawia w kogoś
 męstwo, tym się mężniejszym staje, przeciwnie traci
 o sobie dobre rozumienie, kiedy nim gardzą. Niektórzy
 z generałów polskich za nic wazyli kosynierów, iak
 ci ludzie na śmiało mogli się odważyć czynić będąc pod
 niemi? Zamiast wpaiania zaufania w broni, oni je
 osłabiali. Płytkie umysły mniemały, że człowiek biec
 się nie może, albo jest bez duszy, gdy w odzieży jego
 kroju nie ma mundur. Nie gatunek sukni ani rodzaj
 broni stanowi żołnierza, ale odwaga i chęć zwyciężenia.
 Życzylbym aby żadnego nie używać generała do obrony
 wolności, który do niej przywiązany nie jest. Nie
 spuszczam się na wierność, ta cnota jest wspólną
 niewolnikom i słuzalcem. General polski i żołnierz,
 nie tylko powinien być narzędziem sztuki wojskowej,
 ale i obywatelem, własność każdego iak swą za niena-
 ruszoną mieć powinien, każdy mu należy być odważ-
 nym, karnym sprawiedliwym i rzetelnym gdyż nie

These and other reasons will excite the minds. Can our enemy say something similar? Iniquity abounds in excuses, but it will not find a way to move the heart. (13)

The cruel Suvorov always spoke to the soldiers, he had no reasons for correctness, he persistently indoctrinated them that they were the best army in all of Europe, he reminded some of their victories and therefore they acted more effectively under his command than under other generals. The more you instil manliness in someone, the more manly he becomes, and he will lose his good estimation of himself if you despise him. Some of the Polish generals disregarded the Kossyniers, for how would these people dare to act bravely if they did not think themselves brave under their command? Instead of instilling confidence in their weapons, they weakened it. Shallow minds thought that a person could not fight or was without a soul because his clothes did not have a uniform. It is not the quality of clothing or the type of weapons that makes a soldier, but the courage and will to win. I would like to see no general deployed to defend freedom who is not devoted to it. I do not rely on loyalty, because this virtue is common to slaves and vassals. Polish general and soldier, should not be a tool of military art, but also a citizen, property of each he should have as inviolate, each should be courageous, punitive and just, reliable. For not for one, but for the happiness of all weapons were taken.

dla iednego ale dla szczęscia wszystkich bron wzięta została. Potrzeba aby wodz zagrzewał lud wolnością, a iakże o niey mówic będzie, skoro iey nie lubi w duszy? Jakie się okaza iego starania? A iezeli słowa usłyszę przeciwnie przekonaniu, czy tak chytrey duszy zabezpiecza mnie honor? (14) Ja rozumiem, że to iest prawdziwy talent wojskowego, gdy z kazdey rzeczy chce pożytkowac i stosowac się umie do sprawy, za którą walczy, do geniuszu narodu, do zapasów kraiu i iego położenia. Widzę w Kosciuszce geniusz i obroncę istotnego praw ludu. Nie mieli Polacy woyska, nie mieli broni, stworzył nową siłę narodową, kosynierów. Umysł ludzki nie iest okryslony co do wynalazków, iezeli usilnosc przystąpi, kto wie iakie znajdziemy ieszcze pomocy? Nieprzyiciel nazwał kosę bronią straszną (15) Amerykanie nie mieli armat, łac ich nie mogli, zbiłali w kupę szyny zelaza, i z nich nieprzyaciół razili. Nie mieli kul do strzelby, zdeymowali ołów z okien, i z niego ie lali. Wszystkiego desięże gorliwosc, a stalosc umysłu zwycięzy. Loyd pisze, iż wolnosc naymocniejszą iest sprężyną do wzbudzenia męstwa w biiących się. Z nią cuda robili Spartanie, Rzymianie stali sie panami swiata, Szwaycary w czternastym wieku byli bohaterami. Jezeli iey entuzyazm wleiemy w dusze ludu naszego, nie tylko podbitym byc nie moze, ale koniecznie musi byc zwycięzkim. Ktoby myślił bez prawideł wolnosc i równosci zaczynac rewolucyą, ten nadaremnie chce przelewac krew swoich współ-rodaków, i niczego nie dokaze. A przy tym po co rozpoczynac boie, nie mając w celu szczęscia ogólnego narodu? Jm więcej

It is necessary for the leader to inflame people for freedom, and how could he speak about it if he does not like freedom in his soul? What will be the effect of his efforts? And if I hear words that contradict my conviction, will such a sly soul protect my honour? (14) I understand that it is a true talent of the military man that he wants to skillfully use and apply the genius of the nation, the resources of the country and its situation from every cause he fights for. In Kościuszko I see both the genius and a decisive defender of the rights of the people. Poland had no army, had no weapons, he created a national force, the Kossyniers. The human mind is not fixed in terms of inventions. If perseverance continues, who knows what kind of help will be found? The enemy called the scythe a dreaded weapon (15) The Americans had no cannons, they could not cast them, they assembled rails of iron and attacked the enemy with their help. They had no bullets for guns, they took the lead from the windows and made some out of it. Everything is achieved by zeal, and constancy of spirit will be victorious. Loyd wrote that freedom is the strongest source to awaken the bravery of those who fight. With it, the Spartans performed miracles, the Romans became the masters of the world, the Swiss in the fourteenth century were heroes. If we pour enthusiasm into the soul of our people, not only can they not be defeated, but they must inevitably be victorious. Those who think they can start a revolution without the rights of freedom and equality will want to shed the blood of their countrymen in vain and will achieve nothing. Why should we start battles if we have no happy goal, the happiness of the whole nation? The more zeal the French had, the more fearsome they were to the enemy.

zapału wolności mieli Francuzi, tym straszniejszymi byli nieprzyjacielowi. Czego nie dokazą Polacy gdy się przeymą tym duchem, dziedzicząc wielkie siły osobiste fizyczne, iak zaden z narodów w Europie? Któryz lud miał tak szczęśliwe zdarzenia wybiiając się na niepodległość, iakie my posiadamy? Jnni nie wiedzieli czy walczyć mogą z regularnym żołnierzem, włoscianie nasi mają cokolwiek doswiadczenia, iuz bywali w ogniu, a w Prowincyach, które nie powstały, wiedzą; iz bracia ich bili się i odbierali armaty kosami. Juz duch wolności rozszedł się w Polsce między ludem, iezeliby kto za pierwszym razem nie widział zapału, iakiegoby ządał, znajdzie go z czasem, skoro sam będzie miał stateczność ducha i starac się nie przestanie wlewać go w drugich. Byłem świadkiem iak włoscianie krakowscy opierali się isc do obozu Kosciuszki, ile używali sposobów iuz nawet po bitwie raclawickiej, aby się z niego wydobyć, ale gdy poznali że to idzie o ich wolność, mając wielką łatwość schronienia się do Gallicy (Wisła nas tylko przedzielała, którą łatwo przebyć można było) sami trzymali strażę, zaden iednak z nich nie uciekł. Widzieć potem było po wsiach ich czuwanie, ich ostrożność, ich myśli względem wytępienia nieprzyjaciół. Zastanowmy się nad obrotami wojennymi.

Będzie armia, o kilkudziesiąt lub o stu tysiącach: iezeli ta zechce razem obozować, zając może trzy mile polskie kraju naywięcej wzdłuż, co zrobi rewolucyonistom, którzy w małych częściach uwiać się wszędy mogą. Wielka armia potrzebuje wielkich magazynów, nie zbierze ich, iezeli insurgenci na okolo będą przeskadzać

What will not the Poles accomplish if they cultivate such a spirit and inherit great physical personal powers as no other people in Europe? What nation has been so fortunate as to gain the independence that we possess? Others did not know they could fight with a regular soldier, our peasants have some experience, they have been under fire, and in the provinces that have not arisen, they know that brothers fought with scythes and recaptured cannons. It is the soul of freedom that has spread throughout Poland among the peoples. Those who at first glance do not see the zeal they desire will find it in time if they have the constancy of spirit and do not stop trying to pour it into others. I witnessed when the Krakow peasants refused to enter the Kościuszko camp, how many excuses they used to leave it even after the Battle of Raclawice, but when they realised that their freedom was at stake and it was very easy for them to seek shelter in Galicia (the Vistula only separated us, and it could be crossed with ease), they kept guards, and no one escaped. So, see later that in the villages guards were kept, their caution, their thoughts were directed to the elimination of the enemies. Let us think about the changes in the war.

There will be an army, ten or a hundred thousand: if it wanted to camp together, it could take three miles of Polish land in its width, what damage it can do to the revolutionaries, who will be busy in small parts everywhere. A large army needs large camps, it will not gather them if the insurgents disrupt around them and hide food.

przeszkadzać i ukryć żywność. Skoro armia na małe części dzielić się zacznie, już dla uskromienia insurgentów, już dla nabycia Magazynów, na ów czas insurgencki skupiać się w częściach na małe korpusy nieprzyjacielskie wpadać mogą, a tym sposobem będą w stanie przytłumiać, niszczyć i zwyciężać nieprzyjaciela. Mieszkańcy na małą wojnę daleko mają większe łatwości, aniżeli nieprzyjaciół. Obywatele znają wszystkie przeprawy, wszystkie ścieżki, których nieprzyjaciół ani wiedzieć, ani użyć może, a zatem zebrac się, podejść, napadnąć z nienacka na nieprzyjaciół, a nareszcie ukryć się, przedrzeć mogą. W Polsce gdyby przed przeważnymi siłami schronić się przyszło w lesie, co robi artylerja albo postępy nieprzyjacielskie? Jakiego mieszkańca użyć sposobu, takiego żołnierz nieprzyjacielski nie potrafi.

(16) Żołnierzowi potrzeba trzymać się w kupie, w szeregu, pojedynczo stać się słabym i prawie bez obrony. Polak, z strzelbą i kosą przedrzeć się przez wszystkie krzaki i bagna, nieprzyjaciół dla artylerji potrzebuje pewnych dróg iako i miejsca bezpiecznego dla postawienia żołnierza. Nareszcie napadnięcia nocne mogą z wielką robocizną Polacy, i te będą najużyteczniejsze: nieprzyjacielska artylerja i wystrzał broni stać się wtedy prawie daremnymi; przeciwnie kosa najwięcej robi szkody. W nocy nieprzyjaciół nie może ustawić wojska, nie może robić zwrotów, wszystko zostaje w zamieszaniu. Jeżeli nie bijąc się nawet, w dzień i w nocy będą alarmować nieprzyjaciół, znurzą się przez trudy ich żołnierze, i zawiązać się pomiędzy

When an army begins to divide into smaller parts to decimate the insurgents or to acquire camps, the insurgents should at this time concentrate on small detachments and raid the enemy's ranks. In this case, they will be able to suppress, destroy and capture the enemy. The inhabitants have an easier time than the enemy in a small-scale war. The citizens know all the crossings, all the roads that the enemy does not know and cannot use, so they should gather, approach, and attack the enemy secretly, then they will be able to hide faster. If it were necessary in Poland to hide in the woods from a larger enemy, what would the enemy's artillery or firearms do. A Pole with a rifle and a scythe will go through all the bushes and swamps, the enemy needs certain routes for artillery and a safe place to put a soldier. In the very last night attacks, the Poles can proceed with great skill, which will be very useful: the enemy artillery and shots from firearms will be useless; on the contrary, the scythe will do the most damage. At night, the enemy cannot raise an army, he cannot manoeuvre, everything remains confused. Even if they do not fight during the day and night, they will alert the enemy, their soldiers will get tired and many diseases can arise, weakening their courage.

niemi muszą choroby i osłabienie odwagi. Czy znay-
 dowalo się co nieregularnieyszego nad konfederacyą
 barską, iednakże Moskale wyznaią, iak dla nich
 była szkodliwą ta woyna, przyrownywaią ią do
 hydry (17) ktòrey zawsze odrastała głowa, a widzieć
 można, że potęga moskiewska przez lat kilka udusić
 iey nie mogła; nareszcie gdyby nie wina konfede-
 ratów, innąby przy koncu miała postać. Konfederacyą
 barską robiła sama szlachta, a ta podzielona ieszcze w
 połowie prawie trzymala się kròla. Mieszczanie i Wiesz-
 niacy byli obojętnemi względem stron obudwóch. Czy
 można wątpić o dobrych skutkach, gdyby cały naród
 ruszył się iednomyslnie? Wezmy tu także przykład z
 rewolucyi polskiej 1794. Król pruski oblegał warszawę
 z 40,000 żołnierza, powstanie wielko-polski wybuch-
 nęło wtyle iego armii, on cofnąc się od Warszawy
 musiał. Rewolucyonistów w wielko-polszcze wszyst-
 kich z początku nie było nad 6,000. Prusaków
 po garnizonach w tamtym kraiu może stała wyrow-
 nywaiąca liczba, iednakże król nie mógł dluzey
 ciągnąć oblężenia, bo pułki pruskie wystawione
 były nagłód i odcięcie od swego kraiu. Korpus wysłane
 pod komendą Generała Dąbrowskiego, nie miało
 więcey wsobie nad 3,000 ludzi. Trzeba było przy-
 miotów do ich prowadzenia, ale talenta wyzsze od
 Turena i Cezara nie mogłyby były nigdy oswobodzić
 od zguby tey garści żołnierza, przeciw tak mnogim
 nieprzyjaciolom. Lecz Prusacy przez powstanie zaięci
 w całym kraiu insurgentami, wszędzie allarmowani,
 pilnować się w każdym kącie musieli, posyłać wszędzie
 woysko, gdzie się pokazało kilku zbroynych Polaków,

If there was anything less regular than the Bar Confederacy, the Muscovites nevertheless explained how harmful the war was to them by comparing it to a hydra (17) whose heads keep growing back, and it is seen that for several years the Muscovite power was unable to smother it; then again, if the Confederates had not been to blame, it would have taken another form. The Bar Confederation consisted only of the nobility, and they were still divided into two halves and almost loyal to the king. The townsmen and peasants were indifferent to both sides. Can we doubt the good effects if the whole nation acted single-mindedly? Let us take an example from the Polish Revolution of 1794. The Prussian king besieged Warsaw with 40,000 soldiers, the uprising in Wielkopolska began in the rear of his army, and he was forced to retreat from Warsaw. There were no more than 6,000 of the revolutionaries in Wielkopolska. The Prussians in the garrisons in that country were equal, but the king could not maintain the siege any longer, as the Prussian regiments stationed there were endangered by hunger and cut off from their land. The corps was sent under the command of General Dąbrowski, numbering no more than 3,000 men. Virtue was needed to lead it, and talents greater than Turen or Caesar could never have delivered this handful of soldiers from ruin against such a multitude of enemies. But the Prussians were occupied by the insurgents all over the country, they were everywhere on the alert, guarding every nook and cranny, flaunting their army wherever several armed Poles appeared, and tired with these methods, torn in all directions, they could do no harm to General Dąbrowski's corps, to say nothing of the advantages he gained over them.

tym sposobem nurzeni, na wszystkie strony rozerwani, zaszkodzić nie mogli korpusowi Generała Dąbrowskiego, i owszem on odniósł nad nimi korzyści. Wiemy iak wiele zależy pod czas wojny na dobrych szpiegach, a to koncem aby wiedzieć moc nieprzyaciela i gdzie się znajduje, bo skoro o tym się nie upewni General, nie może ułożyć planu atakowania swego przeciwnika. Polacy ustawicznie pokazując się w liczbie mniejszej lub większej, zostawiają w niepewności i znurzą swoich nieprzyjaciół, którzy za każdym krokiem bojąc się spotkać przeciwnika, muszą się zastanawiać, wywiadywać o kraj, a wtedy insurgenci a osobliwie w nocy napadać otaczać i zwyciężać mogą. Tyle znajomość kraju jest potrzebna dla wojującego, iż Gustaw Adolf pierwszy bohater swego wieku powiedział: że bez niej największe talenta nic świetnego nie dokazą: bo General nie jest w stanie robić ani podejść, ani zasadzek (18). Nigdy nie może tak znać, użyć kraju wojsko a tym bardziej obce, iak ci którzy się w nim porodzili i w nim mieszkają. Zwyciężyli Francuzi Europę, a nie mogli przemóc Vendée. Nigdy tyle straty nie ucierpieli republikanie z obcym wojskiem, iak w tej Prowincyi. Chociaż tam Francuzi byli przeciw Francuzom, iednakże ze Vandeyczycy znali wszystkie swoje zakąty i mieli stałe męstwo, byli w sposobności podchodzić, otaczać wojsko republikańskie, i tym sposobem wiele go gubili. Skorożna kondycye ich przystali, zrobili pokody. Już potem wojna Wandeyczków podnieść się nie mogła, bo mieszkańcy łączyć się nie chcieli. Nie-

We know how much it depends in time of war on good spies to know the enemy's strength and where he is, for if the general does not learn this in advance, he cannot devise a plan of attack against the enemy. The Poles, constantly showing up in greater or lesser numbers, will put their enemies in uncertainty, afraid to meet the enemy at every step, they must think, pursue information about the country, and then the insurgents attack, especially at night, encircle and win. Only the knowledge of the country is necessary for the battle, so that Gustav Adolf, the first hero of his time, said: "Without this knowledge, even the greatest talents cannot do anything great: For the general can neither organize advance nor ambush (18). No one can know and use the army in a country, especially in a foreign one, as well as he who was born in it and lives in it. The French conquered Europe, but they could not overpower the Vendee. Never did the republicans suffer so much from a foreign army as in that province. But there the French were against the French, and the Vendean knew their place and were of solid valour; they could, if necessary, encircle the Republican army and destroy it in this way. If they agreed on their terms, they made peace. Shortly after, the Vendean war could be cancelled because the inhabitants did not want to participate. Some had understood that it was impossible to hold out without fortifications.

którzy rozumieją iż bez fortec nie podobna się utrzymać. Ja rozumiem że fortece nie byłyby nam tak użyteczne, jak mogą być lasy i polne fortyfikacje. Potrzeba pewnej części żywności w fortecy, nieprzyjaciół widzi swego przeciwnika, zostawi do oblężenia część wojska, i prędzej lub później weźmie fortecę i ludzi w niej zamkniętych (19). Kiedy zaś rozsypani po kraju, po lasach są uzbrojeni mieszkańcy, nieprzyjaciół gdy ich pilnie w jednym miejscu, oni się przenoszą w drugie, w ten czas kiedy na ich czatach z przodu, oni go z tyłu atakować mogą. Mniemam, że do takiej wojny, jaką podaję, góry nawet nie pomagałyby nam wiele. Potrzeba armat do gór i strzelby aby nie wpuszczać nieprzyjaciela; a gdy ten raz je opanuje, zatamuje wszystkie przeście, ogłodzić może kraj i przytłumić mieszkańców. Na płaszczynach naszych, gdy z jednego miejsca zepędzeni zostaną Polacy, pójdą w drugie. Nie masz położenia w kraju naszym, któreby opanowawszy nieprzyjaciół zupełnie był bezpiecznym. W niektórych miejscach są lasy po kilka, po kilkanaście, w niektórych i po kilkadziesiąt mil, jak ogromnych nieprzyjaciółom potrzeba wojsk aby jeden las otoczyli, innych nawet otaczać nie mogą, a skoro cały kraj w powstaniu nie potrafią nawet oblegać, bo zewsząd na nich napadają. Wiemy jak wielkiej wagi jest między wojskami komunikacja. Gdy cały naród jest w Rewolucyi, gdy zrobimy mnogą kawalerią lekką, która by się uwiązała między nieprzyjaciółmi, przecinać im będzie komunikację, przez co niezmiernie się osłabia, każdy ich korpus

I understand that fortresses are not as useful to us as forests and field fortifications. Food must be rationed in a fortress. When the enemy sees his opponent, he will leave part of his army to besiege, and sooner or later he will take the fortress and the people in it (19). When the people are scattered over the land, the inhabitants are armed in the forests. When the enemy guards them in one place, they move to another, and then when he expects them at the front, they attack from behind. I suspect that for this kind of war I am invoking, even mountains would not help us much. You need cannons and firearms to keep the enemy from entering the mountains; and if the enemy dominates them, he will block all corridors, he can starve the country and oppress the inhabitants. In our plains, when the Poles are driven from one place, they will go to another. There is no place in our country that, once taken, is completely safe for the enemy. In some places there are forests several miles across, in some several dozen miles. The enemy needs large armies to surround a forest, some are impossible to surround, and when an entire country is in turmoil, they are unable to besiege it because they attack it from all sides. We know how important communication is between armies. If a whole country is in turmoil and we deploy a light cavalry, it could get in between the enemies, cut off their communication so that it is greatly weakened, each of their corps becomes lonely, can no longer rely on any point, loses its strength and is thus easier to defeat.

zostać samotnym, nie mając oparcia się punktu, traci swą moc, a przez to staje się łatwiejszym do pobicia. Mieszkancom nigdy komunikacyi przeciąć nie można a przynajmniej bardzo trudno, zwłaszcza u nas na płaszczyznach. Ci są wiadomemi wszelkich przepraw sekretnych, ci mogą sobie dawać znaki o podał według których miarkować się i obroty swe robić potrafią. Mówilem wyżej, iż Polacy najbardziej starac się powinni, aby nie dopuszczac zynności nieprzyjacielowi, gdyż bez iedzenia najlepsze woysko słabiec, chorowac, ginąc musi, lub nareszcie wyisc z kraiu albo się poddac. U nas dawny nalóg, i że tak powiem szczęśliwi instynkt narodowy porobił magazyny dla mieszkańców. W wielu Prowincyach iest zwyczajem zakopywac zboza w doły. Życzyłbym aby wszędzie natychmiast przeięli ten sposób, gdzie go do tych czas nie używają. Niech o podał w lasach wykopawszy doły przepalają ie dla wysuszenia, potym nasławszy słomy gdy się wsypie zboze i zakopie zadnemu nie podpada zepsuciu. Za pomocą tego, mamy wszędzie Magazyny; nieprzyjacieli ich nie znajdzie skoro zechcą mieszkańcy, a przychylą się do tego, skoro pozyskają wolność. Co za użytek stąd ieszcze wypływa? Polacy przechodząc z iednego miejsca na drugie, nie mają przyczyny wieść za sobą zboza, nieprzyjacieli dokąd się obróci prowadzić magazyny musi. Mamy wszędzie u nas z dobroczynności natury drzewo i ziemię, z nich możemy robic baterye, a osobliwie reduty z zchronie niem się od bomb (*à l'épreuve des bombes*) mocniejsze prawie od robionych forteczkami lub cegły. Wewnątrz robią się kazematy,

It is very difficult or impossible to interrupt communication for the inhabitants, especially in the plains. They know all the secret crossings and can give each other signs to orient themselves by, and they are able to turn. I have already mentioned that the Poles should make the greatest effort to deny the enemy the sources of food, because without food even the best army weakens, falls ill, dies and in the end leaves the country or surrenders. An old habit of ours and a happy national instinct is to make warehouses. In many provinces it is the custom to bury the crops in dugouts. I wish they would adopt this method at once where they do not practice it. Near the forests where they have dug holes, they should be burned until they are dry, and then covered with straw, so that the crop will not rot when it is brought in and buried. In this way, we have warehouses everywhere. The enemy will not find them if the inhabitants do not want to and are easily persuaded if they get their freedom. What else is useful about it? Poles move from one place to another, they have no reason to carry crops with them, the enemy, wherever he will turn, needs warehouses. Thanks to the favour of nature, we have wood and earth everywhere, we can build batteries from it, and above all entrenchments (Redoubts) with protection against bombs (*a l'épreuve des bombes*), which are almost stronger than fortresses made of bricks or rocks. Inside they can build casemates that can be used for storage, food, and other things that the need requires.

te przeznaczyć można na składy, żywności i inne
ktoreby zbierać potrzeba wyciągała. Amerykanie uży-
wali podobnych bardzo skutecznie. Mogą te zamknąć
wsobie 500 albo tysiąc ludzi. Procz tego tak są
zrobione wysoko i otoczone rowem, iż nieprzyjaciel
eskaladowanie może, ale robic aproszę do zdobycia lub
obłężenie musi iak do fortecy. Te reduty nie potrzebują
armat do obrony. Polacy oto są wasze góry, oto są
wasze fortece, których tysiącami narobic możecie!
Ta fortyfikacya w wygodzie swej przechodzi fortecę,
będzie wam podany sposób iey robienia. Zgoła mamy,
zelazo, mamy zboże, mamy drzewo; mieymy tylko
odwagę, śmiałość i stałość w przedsięwzięciu, a
ofrzymamy naszą niepodległość. Jest niepodobienstwo,
aby kraj tak rozległy iak Polska, i 16,000,000 lud-
ności mający była zawoiowany, iezeli mieszkańce
bronic się z energią i wybic z niewoli zechcą. Nie
masz takiego w Historyi przykładu, a szczupłe
państwa iak szwajcary i Hollendrowie otrzymali
swoję wolność, kiedy cheieli. Widac było podbite
narody dość znaczne z garścią woyska, ale tam były
się tylko woyska przeciw woyskom, maszyny przeciw
maszinom, obywatele zostawali zupełnie obojętni,
lecz gdzie milion lub dwa walczyć zechcą, tam
woyska regularne pokonanemi być muszą. Rachuymy
teraz siłę, iaką mieć mogą Polacy i ich nieprzyjaciele.

Wystawiam sobie Moskwę, Cesarza, króla prus-
kiego żadną wojną niezatrudnionych, ale tylko
biiących się z nami. Wiemy że Moskwa liczy
woyska swego 400,000, Austrya 300,000. Prusy
200,000. Woysko moskiewskie zbierane z różnych

The Americans have used similar things very effectively. They can hold 500 or a thousand people. Moreover, they are built so high and surrounded with a moat that the enemy cannot escalate but must try to take them or besiege them like a fortress. These redoubts do not need cannons for defence. Poles, these are your mountains, these are your fortresses that you can build by the thousands! This fortification surpasses the fortress in convenience, a method of building will be given to you. For we have iron, we have grain, we have wood, we have courage, daring and perseverance, and we will maintain our independence. It is unlikely that a country as large as Poland, with a population of 16,000,000, can be conquered if the inhabitants fight back with energy and the desire to free themselves from slavery. There is no example in history, and lean countries like the Swiss and the Dutch regained their freedom whenever they wanted. We could see nations conquered with a handful of armies, machines against machines, the citizens were totally indifferent, but if one or two million want to fight, regular armies must be defeated. Let us now calculate the strength that the Poles could have against their enemies

Let us consider Moscow, the Emperor, and the Prussian King, not those who are unemployed with the war, but only those who fight with us. We know that Moscow has an army of 400,000 men, Austria 300,000, Prussia 200,000. The Moscow army is composed of various nations, Bashkirs, Kalmyks, etc., whose weaknesses we know.

narodów Baszkhierów, kalmuków etc których znamy słabosc. Liczba ta składa się z lądowego i morskiego. Polacy będą mieć wojnę opinii, gdzie się przedrą, zaczną ogłaszać wolność, która więcej jest mocną niż armia stotysięczna. Na Kozaków wierność Moskwa nie będzie się śmiała zupełnie spuszczać, gdyż ci wzdychają zawsze do swej niepodległości. Można widzieć we wszystkich wojnach przeszłych dworu petersburskiego, iż razem nie wysłał z swego kraju sto tysięcy wojska. Rząd srogi, którego piekło na nieszczęście ludzkie wymyslić gorszego nie mogło, potrzebuje wiele żołnierzy na utrzymanie w posłuszeństwie ludu. Państwo całe zamykające 300,000 mil kwadratowych niemieckich, ile zajmować musi wojska! Skoro odłączymy Prowincje polskie od Moskwy, reszta kraju wyjąwszy Inflanty pustym się nazwać może i słabym. Gdy się otworzy Rewolucya polska, a jeżeli starac się będziemy dać uczuć nasze prawidła ludowi moskiewskiemu, naszą wolność, równość, i ziedmoczenie braterskie, karność, rzelełość, uczciwość, dwór petersburski musi tam podwajać liczbę wojska dla zapobieżenia powstaniu mieszkanców. Zdać mi się że Moskwa nie wystawiłaby więcej nad sto trzydziści tysięcy żołnierza przeciw Polakom, ale ja przypuszczam 200,000. Austria gdy nie była zdłużoną i wyniszczoną z ludzi, kiedy Anglia płaciła posiłki, nie wystawiała więcej przeciw Francuzom nad 150,000 wojska; (reszta była rzeszy niemieckiej i koalicji) skoro teraz znękana nieszczęściami, wycieńczona z swych zapasów bez pieniędzy Anglii, nie mogłaby w pole tej liczby

This figure consists of territorial and naval power. The Poles believe that if they break through, they will proclaim freedom stronger than an army of a hundred thousand. As for the loyalty of the Cossacks, Moscow will not dare to rely on it, because they always long for their independence. You can see in all the previous wars of the Petersburg court that it did not send a hundred thousand-strong army from their country altogether. A strict government, hell would not invent a better one for human misfortune, needs many soldiers to keep the people in obedience. The whole German country, covering 300,000 German square miles, how much army it must contain! If we detach the Polish provinces from Moscow, the rest of the country except Livonia, it can call itself empty and weak. If the Polish revolution breaks out and we work to make the Moscow people feel our right, freedom, equality, united brotherhood, discipline, seriousness and honesty, the Petersburg court will have to double the number of armies to prevent uprisings. It seems to me that Moscow would not raise more than one hundred and thirty soldiers against Poland, but I have assumed 200,000. Austria, if not in debt and without a people, when England contributed reinforcements, did not raise more than 150,000 soldiers against the French (the rest came from the German Reich and the coalition); if now beset by misfortune, exhausted of resources, and receiving no funds from England, she could not send even half that number of soldiers.

wysłać żołnierza. Kraie Austrii rozciągają się obszernie, przy Rewolucyi polskiej Węgry, Śląsk, wyciągać będą osobliwszej opieki Cesarza, mimo tych wszystkich względów, przypuszczam iż Austriya wprowadziłaby do Polski 160,000 woyska. Król pruski nie stawiał do boju w zadney wojnie więcej nad 60,000 żołnierza przy posilkach nawet Anglii, ja przypuszczam że przeciw nam wyszłoby 100,000. Każde mocarstwo, choćby liczyło dość woyska, nie może wszystkiego oddać do wojny. Wyprowadzić woysko w pole z wszystkimi potrzebami, kosztuje prawie drugie tyle ile żołd jego liczby. Prócz utrzymania w podległości krajów, rząd monarchiczny oglądając się musi na przypadki, to jest: doświadczwszy klęski aby miał czym na nowo zasilić armie. Rekrutów nie tak łatwo zebrać natychmiast, jak w Polsce podnieść lud. Za nim żołnierz lub rekrut przyjdzie z jednych granic Moskwy na drugie, potrzeba pół roku czasu; w Prusiech od Renu do granic Polski, w austrii od adryatyckiego morza do Bielska upłynie kilka miesięcy. W kraju wolnym po odezwie rządowej, obywatel bierze bron i bierze się, w monarchicznych państwach rekrut brany gwałtem, a czasem prowadzony w lancuchach, nie tak prędko przyzwyczai się i stanie żołnierzem aby zdatnym został do bitwy. My mamy jeszcze jedną korzyść, iż w wojskach trzech mocarstw nas otaczających znajdują się Polacy, a jeżeli przeciw Francuzom składali bron często, uciekali do nich i biec się nie chcieli, tym bardziej spodziewać się można, iż skoro powstanie ukraińska, ukraińcy z służby moskiewskiej przedrą się

The Austrian lands extend far, during the Polish Revolution Hungary and Silesia will require special care of the emperor, in spite of all these considerations I assumed that Austria would invade Poland with 160,000 men. The Prussian king never sent more than 60,000 soldiers into battle in any war, even with reinforcements from England. I think 100,000 soldiers against us is likely. Any power cannot throw everything into the war, even if it has a sufficient army. To raise an army with everything necessary costs almost twice as much as the soldiers' salaries. A monarchical government must not only subdue countries, but also keep track of events, i.e., if it experiences defeat, how to replenish the army. It is not easy to gather recruits immediately, just as it is easy to raise the peoples in Poland. Before a soldier or recruit gets from one frontier of Moscow to another, he needs half a year. In Prussia from the Rhine to the borders of Poland, in Austria from the Adriatic to Bielsk, several months pass. In a free country, after the appeal of the government, a citizen takes his weapons and fights, in monarchical countries recruits are taken by force, sometimes led in chains, he will not adapt so quickly to become a fighting soldier. We have another advantage: in the armies of the three powers that surround us, there are also Poles, and when they often laid arms to the French, they ran to them and did not want to fight, all the more we can expect that when Ukraine rises, Ukrainians will break through from the services of Moscow to their brothers, the citizens of Krakow from the Empire, the people of Greater Poland from Prussia.

do swych braci, krakowianie od cesarskich, wielkopoleanie od Prusaków. Woyska pruskie do tego składają się w trzeciej części z cudzoziemców, którzy wyglądają tylko sposobności do ucieczki, my im one ułatwiemy. Z rachuby sił naszych przeciwników, którą przytoczyłem, wypada, iż mogą wystawic przeciwko nam 450,000 woyska. Lubo przeswiadczony jestem, iż do tej liczby nieprzyiaciele nie dojdą, lecz wolę ich pomnozyc, abym przekonał mych współrodaków, iż iakie-kolwiek bądź wysilenia mocarstw nas dzielących, nigdy nam nie mogą być strasznemi. Licząc 16,000,000 ludności w Polsce, biorę na dzieci, kobiety osoby cztery, a piątą wstanie bicia się, będzie 3,200,000. Ta masa iakichby nie pokonała nieprzyjaciół? Ale przypuszczam gdyby połowa poszła do boju, mielibyśmy 1,600,000, gdyby trzecia część wypadłoby 1,066,666. Kray nasz zamyka 15,000 mil kwadratowych niemieckich, (30,000 francuzkich) na milę kwadratową niemiecką mamy mieszkanców 1,060, z tych 210 w stanie bicia się, a nieprzyjaciół rachując 450,000, na milę kwadratową niemiecką nie wypadnie iak trzydziestu. Któż może wątpic po tej rachubie o zwycięstwie? W rewolucyi 1794, w batalii uaprzykład racławickiej, jeden Polak był blisko przeciw czterem Moskałom, przy oblężeniu Warszawy jeden blisko przeciw trzem, a byliśmy zwycięzcami, czyż nie możemy się spodziewac większych korzyści, gdy licznieyszymi od naszych przeciwników będziemy? Gdyby Polacy tysiąc sobie ustanowili punktów do powstania (lubo im więcej ich byłoby tym lepiej) nieprzyjaciół na tysiąc części rozrywac się musi.

The Prussian armies consist of a third of foreigners, who look only to the possibility of escape, we will make it easier for them. From the calculation of the forces of our opponents, which I have deduced, it appears that they can muster 450,000 men. I am firmly convinced that the enemies will add nothing to this number, but I prefer to multiply it to convince my countrymen that any struggle of the powers that separate us will never frighten us. If I count 16,000,000 people in Poland, I take for children, women four and the fifth able to fight will be 3,200,000. This mass, how should it not defeat the enemies? Even if half of them were to go into battle, we would have 1,600,000; if one-third, it would be 1,066,666. Our country covers 15,000 German square miles (30,000 French miles); for each German square mile we have 1,060 inhabitants, of whom 210 are fit to fight, and if you count 450,000 enemies in one German square mile, there are not more than thirty. Who could doubt victory after this calculation? In the Revolution of 1794, in one battle, for example, in the Battle of Raclawice, there was one Pole against four Muscovites, during the siege of Warsaw one against three, and we were victorious, should we not expect greater advantages if we are more numerous than our opponents? If the Poles would establish a thousand points of insurrection (the more the better), the enemy would be torn into a thousand pieces.

Przypuszczam izby początkowe podniesienie się nie było bardzo liczne, chociaż starac się potrzeba o nayliczniejsze, nieprzyiaciel nie wiedząc iego siły, iak wyzey pokazywałem, musi się pilnowac wszędzie i dzielic na części. Im dluzey potrwa powstanie, tym liczniejsze będzie. Lubo Polacy z natury są mężnemi, nie potrzeba iednak się zrazac iezeliby z początku nie pokazali się bohatyrami. Amerykanie uciekali z razu przed Anglikami, ale gdy poznali potym, iz kazdy wystrzał nie zabija, a wiele ich nawet nie szkodzi, osmielili się zwycięzyc swych tyranów. Kiedy krol pruski był na płaszczyznach Szampanii, przed kilkuset Prusakami, kilka tysięcy nciekało francuzów, ci sami potym pod Mons brali kilkupiętrowe baterye pałaszami. Pod Arkolą żołnierze nie chcieli przejsc mostu, ani Augereau, co go przeszedł ze sztandarem, ani Bonaparte, co prowadzić chciał, nie mógł ich do tego zniewolic. Gdyby był ten przypadek osłabił dusze, Francuzi mozeby byli pobitemi, ale nieustraszony umysł nieszczęściem dokazał tego, iz z tymże samym żołnierzem Bonaparte poszedł pod Wieden. Ci sami kossyniery, co uciekali pod chelmem, wpadali na armaty pod warszawą, i stali się postrachem nieprzyiacielowi. Nadgrodą, karą, można do wszystkiego doprowadzić. Pamiętne są słowa Piotra I, po pierwszey przegraney ze szwedami. Jestem bity, rzekł on, ale się bić potym nauczę. Tak wszystkie poczynają narody. Nabywa się sztuka woiowania przez wojnę. Jourdan, Hoche, byli prostemi żołnierzami, nie znali geometryi, a naypierwszych bili taktyków niemieckich. Wielu generałów francuzkich jest z obcych stanów żołnierza,

I suppose that the initial insurrection will not be very numerous, but we must aim for a large crowd, because the enemy does not see his strength, as I have already mentioned, must hedge everywhere, and divide into parts. The longer the insurgency lasts, the more numerous it will be. The Poles are brave by nature, but we should not be discouraged if they do not show themselves to be heroes at first. The Americans at first fled from the English, but when they realized that not every shot is fatal and most do not even do harm, they dared to triumph over their tyrants. When the Prussian king led several hundred Prussians on the plains of Champagne, several thousand French ran away, subsequently taking the multi-storey batteries at Mons with sabres. At Arcona the soldiers did not want to cross a bridge, neither Augereau, who crossed it with banners, nor Bonaparte, who wanted to lead them, could force them to do so. If this example weakened the souls, the French might be beaten, but a fearless spirit would show with a misfortune that Bonaparte marched with the same soldiers to Vienna. The same Kossyniers who had escaped from Chełm stormed the cannons at Warsaw and became the terror of the enemy. With reward and punishment, you can lead anywhere. Unforgettable are the words of Peter I after the first defeat by the Swedes. All nations proceed in this way. The art of fighting is learned in war. Jourdan, Hoche, were simple soldiers, they did not know geometry, but they fought against the best German tacticians. Many French generals are strangers to the soldier's situation, like Brune, Moreau, and yet they triumph over the enemies of their fatherland.

jak Brune , Moreau , wszelako wycieżają nie-
 przyjaciół swej oyczyzny. Wojowanie zależy na
 męstwie i podeysciu. Posiadając pierwsze , im się
 więcej zrobi drugich niespodziewanych i nowych ,
 tym pewniejsze jest zwycięstwo. To jest niezawodna ,
 że im Polacy dłużej wojować będą , tym umysły ich
 płodniejsze będą w wojenne zasadzki. Co do odwagi ,
 żadnemu w niej narodowi w Europie nie ustąpią Polacy.
 Nie jest to chęć podwyższania przymiotów moich
 współ-ziomków , ale bywały przypadki we Włoszech ,
 gdzie legie polskie celowały w męstwie walecznych
 Francuzów. Wzbudzaią się przyjemne czucia w
 każdym Polaku , gdy słyży o pięknych czynach
 swych rodaków , ale iak mu żalosno razem , czemu ta
 odwaga nie jest użyta na wyrwanie swej oyczyzny z
 obcej przemocy ? Gdyby te dziesięć tysięcy Polaków ,
 co zginęło w dwóch kampaniach włoskich , legło
 było przy obronie wolności swych rodaków , ileby byli
 oszczędzili innych , wrażliwi odwagi w współ-ziomków ,
 i wytracili nieprzyjaciół ? Pogineli ci mężni ludzie na
 obcej ziemi , a bracia ich ięczą w niewoli... Słyszec
 mi się dało , iż kiedy cienie śmierci spadały na Rym-
 kiewicza , płakał iż nie umierał na ziemi oyczyzny
 swojej.... Łzy prawdziwej cnoty!... Wy jego
 towarzysze , jeżeli wam niebo uzyczyło iakich
 talentów , najgodniej ich użycie prowadząc do
 zwycięstw mniej doswiadczenia mających waszych
 współ-rodaków. Czy przeznaczenie śmierci wam
 sprowadzi w boju , umrzecie wposród żalosci swoich
 ziomków.... Ta ziemia da wam w wnętrznosciach
 swoich grób , która wykarmiła waszą młodosć....

Fighting depends on bravery and approach. The more you have the former, the more certain will be the victory, the more you allow the latter, unexpected and new. It is undeniable that the longer the Poles fight, the more fertile their minds will be for war strategies. As far as courage is concerned, the Poles do not yield to any other European nation. It is not the will to surpass the qualities of my countrymen, but there have been instances in Italy when Polish legions have equalled the courage of brave Frenchmen. Pleasant feelings arise in every Pole when he hears of the wonderful deeds of his countrymen, but if he is unhappy in his loneliness, why is not this courage used to snatch his fatherland from foreign power? If tens of thousands of Poles who died in two Italian campaigns died defending the freedom of their countrymen, how would they save others, instil courage in their countrymen, and decimate the enemy? These brave people have perished in a foreign land, and their brothers are groaning in slavery... I happened to hear that when the shadows of death overtook him, Rymkiewicz wept that he had not died on earth for his fatherland.... a sign of true virtue! ...You are his companions, if Heaven has endowed you with such talents, it is most honourable to use them to lead less experienced countrymen to victory. Whether fate gives you death in battle, or you will die in misery among your compatriots... This earth will give you a grave within that nourished you when you were young...

A iezeli pomyslnosc uwienczy usilowania wasze, naymilsze są laury z rąk oyczyzny, naypierwsza chwala, kiedy iest z uzytkiem własnym rodakom. Moze kogos zastanawiac troskliwosc, iz nieprzyiaciel roziuszony palic kray będzie. Trzeba uwazac iz przez to pomnozyłby zawziętosć przeciw sobie. Nieprzyiaciel pali kray, gdy się zostac w nim nie moze, inaczey wystawilby swe woysko na wszelkie ogolocene. Ale czy nie ma sposobu wstrzymania zbrodni? W Roku 1794, kiedy prusacy zaczęli przesladowac Polaków, prowadzic drzące kobiety pod szubienice, zakładac na ich szyie stryczki, rada narodowa zrobila odezwę i wydalą rozkaz, iz iezeli nieprzyiaciel nie przestanie okrucienstw, aby uzyc prawa wet za wet (des représailles) z złapanemi Prusakami. Od tego czasu ludzkosc w serce ich wstapila.. Wiadomo iak z początku okrutnie postępowała koalicya z iencami francuzkiemi, ale skoro bitą byc zaczęła, musiała przestac nieludzkich kroków a uzyc słodszych srodków. Kiedy iest zagrozenie, interesem się staje kazdego officera, a nawet i żołnierza dobrze postępować z swym przeciwnikiem, bo w czasie wojny, zaden nie iest pewnym aby mu się nie dostal w ręce. Walecznosc sama, nie iest od tego losu wyięta, smierc nawet pominie, ktoby iey zadal, a przypadki się zlozą na nieszczęście człowieka. Kray nasz nie ma warsztatów, rękodziel, nieprzyiaciel nie potrafi go zniszczyc, bo nie będzie mógł zapalic ziemi, ani odebrać iey zyznosc, a z wolnoscia i mądremi prawami przyidzie do kwitającego stanu. Ale czyz mamy na naszej ziemi zawsze trzymac teatr wojny?

And if goodness crowns your striving, then the laurels from the hands of the fatherland are most beautiful, the greatest glory when you are of use to your own countrymen. You might think about the worry that the enemy will burn down the country furiously. We should consider that he would multiply savagery against himself. The enemy will burn the land if he cannot stay in it, otherwise he would abandon his army to desolation. But is there no way to prevent this crime? In 1794, when the Prussians began to persecute Poles, leading trembling women to the gallows and putting a noose around their necks, the National Council appealed and ordered, if the enemy did not stop committing atrocities, to apply a law of retribution (*des represailles*) with captured Prussians. From then on, humanity entered their heart ... It is known that at the beginning the coalition treated the French prisoners cruelly, but when it began to be beaten, it had to stop the inhuman steps and apply gentler means. When danger threatens, it is in the interest of every officer and even a soldier to make good with the enemy, for in time of war one cannot be sure that one will not be captured. The fighting spirit alone is not exempt from this fate, death can leave out even the one who wanted it, and incidents can combine to the misfortune of the people. Our country has no workshops, no crafts, the enemy cannot destroy it, for he cannot set the earth on fire, nor deprive it of fertility, and with freedom and wise laws a flourishing state will arise. But should we keep the theatre of war in our country forever?

Granice Moskwy otwarte, iako i Prus północnych, sląsk cesarski nie zakryty. Polacy tam cisnąć się powinni, ogłaszać mieszkańcom wolność, obchodzić się z ludzkością, każdy czyn niech będzie wyrokiem moralności, tym sposobem przywiążemy do siebie serca, i wieloraki pokaze się nam użytek. Nieprzyjaciółom przybędzie więcej przeciwników a mniej zapasów, a przy tym muszą opuszczać albo zmniejszać woysko w Polsce; aby kraj swój zasłonic. Po batalii maciejowskiej nawet, chociaż Prusacy trzymali Krakowskie i sandomirskie aż po Wisłę, ale gdy insurekcji wielko-polscy wpasę do sląska cheieli (iakoż już ku granicom zaczęli) Prusacy raptownie opuścili Krakowskie i sandomirskie aby sląsk zasłonic, gdzieby rękodzieła nadzwyczajną ucierpiały szkodę, a lud zawsze jest sarkającym na iarżmo pruskie. Dumourier w swoich pamiętnikach pokazuje iak za czasów konfederacji barskiej chciał przenieść wojnę z Polski do Moskwy. Jakoż wiele do tego jest łatwości. Granice tak Moskwy iako i Prus są rozległe, nie podobna aby wszędzie stało i upilnowało woysko, fortec od naszej strony obydwie nie mają mocarstwa. Co do fortec, jeszcze za czasów Montecuculli wojskowi rozumujący, mieli powątpiewania czy te są użyteczne. Wojna dzisiejsza pokazała, iż mając liczne woyska, fortece nie wiele przeszkadzają do podbicia kraju. Forteca z swoim garnizonem iak uważa Dumas, nie broni nawet na dwie mile kraju naokoło. Forteca może mieć swoje użytki dla wojsk regularnych, ale Polakom nie trzeba się zatrudniać oblężeniem lub braniem fortacy, lecz wpadaniem do

Moscow's borders are open, as is northern Prussia; imperial Silesia is not shielded. The Poles should concentrate there, proclaim freedom to the inhabitants, treat them humanely, let every action be a judgement of morality, thus we will bind hearts to us, and there will be a manifold viability. The enemies will increase in opponents and decrease in resources, at the same time they will have to leave or decrease the army in Poland to protect their country. After the Battle of Maciejowice, even though the Prussians held Kraków and Sandomir all the way to the Vistula River, when the Wielkopolska insurgents tried to storm Silesia (as they began to approach the border), the Prussians hastily left Kraków and Sandomir to protect Silesia, where the arts and crafts would suffer extraordinary damage, and the people always expressed their displeasure with the Prussian yoke. Dumourier showed in his memoirs how he wanted to move the war from Poland to Moscow at the time of the Bar Confederation. Because it was so simple. The borders of Moscow and Prussia are vast, it is almost impossible for the army to stand and guard everywhere, both powers have no fortresses on our side. As for fortresses, even in Montecuculli's time sensible military men had doubts about their usefulness. The present war has shown that fortresses with numerous armies do not substantially hinder the conquest of a country. A fortress with its garrison, as Dumas thinks, does not defend the country even within two miles. A fortress may be of use to a regular army, but the Poles must not concern themselves with besieging or capturing a fortress, but with rushing into the country and proclaiming freedom.

krain, i ogłaszaniem wolności. Forteca bez pomocy mieszkanców ogłodzi się i poddać musi. Woysku lekkiemu, iak polskie, fortece nie staną na przeszkodzie, takowy rodzaj żołnierza przejdzie ie na okolo. Wolność kazdy lud przyimie z radością, bo ta iest żywiołem serca ich i szczęścia. Nie uważamy w tej mierze na obce przykłady. Oczekiwano wszędzie z upragnieniem tych wszystkich, co wolność przynieść obiecywali. Ale kiedy niekarność, rozpusta woysk wyuzdała się na przestępstwa, musieli z żalostí ludzie brać się do broni, aby się dobyć z ucisku. Niechaj Polaków kazdy postępek złączony będzie z moralnością, nie tylko dalecy od rozwiozłości innych woysk, ale owszem niech się rządzą ludzkostí, niech karność zagraża drodze przestępstwu, a narody patrzeć na nas będą z upowazeniem, łącząc się z przywiązaniem, i dodawac swej mocy do prędszego zwycięstwa.

Polacy! nie czekaycie na żadne okoliczności, nie oglądaycie się ani na wojnę czyiąkolwiek, ani na pokoy. Macie siły wielkie, użycie ich przeciw nieprzyjaciółom a zwyciężycie. Dla wolności, dla sprawiedliwości, kazdy moment iest przyiaznym, przy nich ludzie mężni stwarzają nowe okoliczności. Szwaycary, Hollendrzy, Amerykanie, nie patrzeli czy jakim tyrani ich są w wojnie, nie przeglądali z kąd mają mieć pomoc, czucie zagrzało ich do oparcia się przemocy, walczyli długo, a znalazły się potem same przez się obce wsparcia. Anglia i Francya chcąc osłabić Hiszpanię, dali nareszcie Hollendrom pomoc. Potrzebach wojny amerykańskiej, Francya

A fortress without the help of inhabitants will starve and must surrender. For a light army, like the Polish one, fortresses will be no obstacle, this kind of soldiers will overcome them. Every nation will greet freedom with joy because it is an element of its heart and happiness. Let us not pay attention to foreign examples to this extent. Everywhere those who promised to bring freedom were eagerly awaited. But when the indiscipline and the excesses of the army turned into crimes, people had to take up arms with woe to free themselves from oppression. Let the Poles connect every action with morality, not only far from the immorality of the foreign army, let them be guided by humanity, may discipline block the way to crime, and the nation will look up to you with respect, align itself through attachment and contribute its strength to the faster victory

Poles! Do not wait for any circumstances, do not think of war or peace, from whomsoever. You have great forces, use them against your enemies and you will be victorious. For freedom, for justice, every moment is friendly, with them brave people create new circumstances. The Swiss, the Dutch, the Americans did not look with whom the tyrants are at war, they did not think about where the help should come from, their feeling led them to resist the violence, they fought for a long time, and later help came from outside. England and France, trying to weaken Spain, finally supported the Dutch. After years of American war, France, and Spain, who wanted to humiliate England, made a treaty with the Americans.

i Hiszpania chcąc upokorzyć Anglią, zrobili traktat z Amerykanami. Gdy nasze ciągle będą usiłowania, znajdzie się mocarstwa Europy, co zechcą robic z nami związki. Rozumiemy z Moskwy, Prusom, Austrii wszystkie rządy i narody w Europie są przychylne, myślimy z nawet te trzy mocarstwa będą scisle i zawsze na naszą zgubę utrzymywac spisek? Sprzysięgła się koalicja na podział Francji. Nie wiedziała ta rzeozpospolita, że wystawic może milion woyska, a krolowie zostawszy bitemi, kłócic się między sobą zaczęli, zrywac związki swe, i nie tylko że nie dostali przeznaczonych sobie łupów, ale z hanbą zostali pokonanemi. Przydaymy ieszcze dla siebie, iż horyzonł wolności rozprzestrzenił się w Europie. 40,000,000 republikenów blisko liczymy. Polacy! iak szczęśliwemi ieszcze nazwac się możecie, iż nieba macie dary (na czym zbywa innym) z ktoremi bez obcey pomocy stac się możecie narodem wolnym, powazanym i kwitnącym. Osmielcie się ich uzyć i utrzymywac z stałością umysłu, a skutek uwienczy starania wasze. Szwaycary na nieurodzaynych skalach bez żywności prawie dobili się swej niepodległości. Jezeli nieczuli na swą hanbę, na niesprawiedliwość wyrządzoną narodowi, na prawa ludzkości, całując dzwigac będziecie swe iarzmo, rozżalony w duszy powiem z rozpaczą i wzgardą. Narodzie zrodzonys do niewoli! Gens ad servitute nata.

Trudność może znajdowac będą niektórzy w ułożeniu sekretnej rewolucji, w iey wybuchnięciu, w zgromadzeniu ludzi, woszukiwaniu czuwania kró-

If our efforts are consistent, there will be powers in Europe that will want to join with us. Shall we understand that Moscow, Prussia, Austria are all friendly governments and nations in Europe, let us think that these three powers will always stick closely together and will support their conspiracy towards our downfall? A coalition swore an oath to divide France. This republic did not know that it could raise an army of millions, and kings who were defeated began to quarrel with each other and cut their ties. Not only did they not receive the trophies they had intended for themselves, but they were humiliated. Let us add that the horizon of freedom was spreading in Europe. We count 40,000,000 republicans. Poles!! How fortunate you are to have the gifts of Heaven (which others lack) that can make you a free, respected, and prosperous nation without outside help. Dare to use them, and stand firm, and the effect will crown your efforts. The Swiss fought on arid rocks without food and almost won their independence. If you are not impressed by your disgrace, the injustice done to the nation, and the laws of humanity, and kissingly bear your yoke, I will say with great pain in my soul with despair and contempt. Nation, you were born into servitude! *Gens ad servitutem nata*

Some will find it difficult to arrange a secret revolution, its explosion in the gathering of the people, to deceive the vigilance of kings.

low. Chocby tyrani nasi tyle mieli moyska, ile go posiada cała Europa, i takby ustrzedz nie mogli układu powstania. Niechayby w kazdym domu postawili żołnierza, nie będą go mogli postawić w kazdym polu, i w kazdym lesie. Jezeli dla nieostroznosci zpomiedzy trzydziestu, uwięzą dwudziestu, niech pozostali dziesięciu dokonywaią roboty, a pożądaný nastąpi skutek. Bywaią przypadki w bataliach, iednakże się na nie-odwazaią. Nim rewolucya podniosła się w Warszawie, po zaaresztowaniu Węgierskiego, niektórzy z pracuiących około powstania boiazliwi wyiechali i pokryli się, ale inni niebezpieczeństwa unikac nie chcieli i dali sobie słowo, że chociazby uwięziono ieszcze kogo, gdyby kilku zostało tylko i ci dzieło ciągnąć maią. Jakoz brano ieszcze innych do więzienia, ale pozostali dokonywali pracy, i nieustraszony umysł przezwycięzył wszystko, a widzielimy iaką pomyslnością te usilnoscí uwien-
czone zostały.

T Pokazywałem wyzey aby zrobić mnogie punkta, i we wszystkich iednego dnia powstać; nieprzyiaciele nie będą mogli ich zwyciężyć. Im więcej się pokaze powstaiących, tym ich mniej wyginie. Będzie się kupić lud na głos wolnoscí i równoscí, iezeli one ogłaszc będziecie z otwartoscia i z wylaniem serca, a utrzymywac bcz chytrosci. Potrzeba porządku, potrzeba posłuszenstwa, a zatem i układu politycznego rządu tymczasowego. Ale iest gotowa iego organizacya. Zyczylbym zrobić ciąg Rewolucyi 1794 z niektórymi poprawami. Jest szczęściem to zaufanie generalne w cnocie Kosciuszki. Widzielimy ile

Even if tyrants had as many armies as all of Europe has, they would not be able to prevent an uprising. Even if they put a soldier in every house, they would not be able to station him in every field and forest. If, out of imprudence, they capture twenty out of thirty, the remaining ten may perform their duties, and the desired effect will occur. There are incidents in battles, but they will not dare to carry them out. Before the revolution moved to Warsaw, after the arrest of the Hungarian, some who worked on the uprising were afraid and left or hid, but others did not want to avoid danger and gave their word that they would continue their work even if they were arrested, even if only some remained. Others were captured, but those who remained continued the work, and the fearless spirit overcame everything, and we could see with what kind of fortune this work was crowned

I proved above that there are several points that can all occur in one day; the enemies will not be able to prevail over them. The more insurgents are displayed, the fewer will die. People will listen to the voice of freedom and equality if you proclaim it with openness and an honest heart and uphold it without guile. The need for order, the need for obedience and therefore the political establishment of a temporary government. But the organization is ready. I would like to see the patterns of the Revolution of 1794 adopted with some modifications. It is a great fortune that the generals trust in the virtue of Kościuszko. We could see how he averted disagreements, dampened pride, and redeemed all parties.

to zagrażało nieśnaskom, utłumiało dumę, morzyło wszelkie stronnictwa. Zdawało się iż na wzór iego Polacy w samey się tylko przesadzali cnocie. Rzymianie tyle zawistni o swoją wolność, w zburzeniu passyi nadzwyczajnym ludu, w niebezpieczeństwie, w wojnach, udawali się do Dyktatury, i ten ich wybawiał srodek. Życzylbym aby naczelnikowstwo trwało do czasu wypędzenia z granic naszych nieprzyjaciół. Ale nie chciałbym aby ten urząd był koniecznie ciągłym. Po śmierci iednego, niech styl wojska przejdzie do rządu. Jeżeli potem będzie miał potrzebę naród naczelnikowstwa, i znajdzie do tego osobę zdatną, na ów czas wolno mu będzie ustanowić ten urząd. Chciałbym poprawy organizacyi rady narodowej, to jest: odłączyć czynności i osoby prawodawcze od wykonawczych. Moznaby iey dać nazwisko kongressu. Członki wszystkich urzędów mają być na nowo mianowane. Kongress powinienby zostawać w obozie głównym.

Lubo prawidła wolności i równości, wszystkich iednakowo przypuszczają do urzędów, życzylbym przeciez dla scislejszego połączenia wszystkich obywateli, dla zupełnego zaufania w Rewolucyi, aby z dawnych stanów pobrać i powsadzać osoby do wszystkich magistratur.

Nie radzę iednak nierostropnie i płocho zaczynać; potrzeba się wprzód zapewnić o większey części Prowincyi, a mieć na wszystkich stronach ludzi sposobnych do prowadzenia, dobrze myślących, wiadomych, i z charakterem. Naytrudniejsza rzecz jest u Polaków zachować sekret, i zapewnić się tak;

It seemed that the Poles, following that example, overestimated their virtue. The Romans were jealous of their freedom. When extraordinary passions of the people arose, in danger, in war, they resorted to dictatorship and this means redeemed them. I would wish the directorate to last until the enemies are banished from our borders. But I would not wish this office to last. After his death, may the helm of the army pass to the government. Later, if the nation has a need for a directorate and finds a capable person, it can take over this office. I would like to see the improvement of the organisation of the National Council, namely: separate the legal procedures from the executive. We could call it a congress. The members of all offices should be re-nominated. The Congress should remain in the main camp. I would like all citizens to be closer, to have full confidence in the revolution, so that the previous states fill all magistracies with people.

Nevertheless, I do not advise starting unwisely and flighty, first it should be ensured in most provinces that on all sides there are people capable of leading, of thinking correctly, knowledgeable and with character. The most challenging thing for the Poles is to keep a secret and thus ensure that each constituent member has a genuine national interest.

aby każdy z składających członków miał prawdziwy interes narodowy. Osoby różne postaci biorą, różne kładą maski do odkrycia napotym nieprzyjacielowi, aby przez to dopiąć urzędu lub bogactw. Potrzebaby ułożyć systema, iakim się ludziom powierzyć. Znaomi są niektorzy chociaż z dobrymi prawidłami, co nie mogą utrzymać żadney tajemnicy; ich szczebiotliwość może narazić i zaszkodzić więcej niż otwarta nieprzyjaźń. Co do przygotowań różnych potrzeb, organizacyi właściwey, karności, zapasów, żywności składów, komunikacyi prędkiey ze wszystkimi, aby każdy członek wiedział co czynić w różnych zdarzeniach, zapal jeden tylko ogólny o dobro powszechne wykonać to może, i przekonanie silne pracujących, że nic zrobić nie możemy bez wolności równey dla wszystkich, bez porządku, i cnót właściwych republikańom. Jest to dzieło dać uczuć Polakowi, co potrzeba aby był naród wolny i niepodległy, a nie dosyć jest pobudzać drugich, potrzeba każdemu mieć duszę heroiczną do dobrze czynienia ludzkosci.

Stan moralny Polaków.

Jedni przez bojaźń i niewiedzę, drudzy przez chętkę przeszkodzenia dobrym zamiarom przez egoizm mogą zrażać wielu nieprzyzwoitościami, iakie się trafiały w innych krajach z podniesienia ludu. Ale prócz innych, łatwa jest odpowiedź z Rewolucyi nawet polskiej 1794. Lud był wolny i uzbrojony, a czy się rozpał na iakie zdrożności? W ten czas

People assume different personas, wear different masks to reveal to the enemy, to gain office or wealth. It would be necessary to create a system to entrust to people. Some people are familiar with good rights but cannot keep a secret. Their chattiness may expose them to danger and cause more harm than open hostility. As to preparation for the various needs, proper organization, discipline, means, supplies of food, prompt communication with all so that each member may know what to do on the various occasions, only a general flame can effect the common good, and a strong conviction of the work that without equal liberty for all, without order and the virtues of republicans, we can do nothing. It is a great work to make a Pole feel what a nation needs to be free and independent. It is not enough to incite others; everyone must have a heroic soul to do good for humanity

The moral state of the Poles

Some out of fear and ignorance, others on a whim, interrupting good intentions with selfishness, can alienate with many improprieties what happened in other countries with the popular uprisings. But, apart from others, it is a simple answer, even from the Polish Revolution of 1794. People were free and armed, was that a reason for such deviations? At that time, hatred and revenge hold sway when oppression and persecution continue, but when someone opens his heart with goodwill, the bile of anger has no power over him.

odzywa się nienawisc i zemsta, gdy trwa ucisk i przesladowanie, ale kiedy kto z dobroczynnoscia otwiera swe serce, zolc gniewu nie ma przeciw niemu sily. W Francyi w poczatkach Rewolucyi, lud byl spokojnym, moze kilka zdarzylo sie przestęptw po wsiach, ale te skierowane zostaly przeciw tym, co sie opierali wolnosci ludu. Okazaly sie zbrodnie w Paryżu, lecz te byly dzielem zgrai rozpustney miasta. Nareszcie iak daleka iest różnica charakteru francuzkiego od polskiego? Widac z Historyi francuzkiey iakie bywaly zaboystwa i zbrodnie w zamieszkach tego narodu, przeciwnie między Polakami w woynach nawet domowych konczyły sie niechęci na placu bitwy, nie przesladowano krewnych, nie szukano przeciwnika nie męczono go na łonie zony i na trupach drobnych dzieci. Ale czarną iest potwarzą, kto przestęptwa Francuzów przypisuje wolnosci. Czemu ich nie widac bylo w Rewolucyach szwaycar Hollendrów i Ameryki? Inne przyczyny narazily na nieszczęśliwe zdrotnosci Francuzów, nare. cie sam ich charakter zapalczywy. W czascach woyny Hugonotów z Katolikami iakichze wzaiemnie nie wywierali na siebie okrucienstw? Nareszcie còz bylo okropniejszego nad rzez S. Bartłomeia?.... Czy wolnosc sie do tego przyczynila?.... W innych kraiach fanatyzm nayokrutniejszych nieszczęsc byl przyczyną. W Historyi polskiej nie ma sladu aby to straszidło rozposcieralo kiedy u nas swe panowanie. Rewolucya nie iest dla rozpuszczenia cudłów do swawoli, owszem powinna miec w celu ułożenie porządku, wciagnienia wszystkich postępki

In France, at the beginning of the revolution, people were calm, maybe some crimes happened in the villages, but they were again directed against those who opposed the freedom of the people. In Paris, there were crimes, but they were the art of a handful of dissolute urban gangs. Finally, how far does the French character differ from that of the Poles? We can see from French history what kind of murders and crimes occurred in the troubles of that nation, in contrast, among the Poles themselves in the war, in the civil wars the troubles ended on the battlefield, relatives were not persecuted, enemies were not sought, and no one was molested in the womb of his wife or over the corpses of small children. But it is a black slander who attributes the crimes of the French to freedom. Why were they not visible in the Swiss, Dutch, and American revolutions? Various causes led to unfortunate deviations of the French, ultimately to their own short-tempered character. What atrocities did the Huguenots and Catholics perpetrate in times of war?? What was more frightening than the massacre of Saint Bartholomew? ... Did freedom contribute to it? ... In other countries fanaticism was the reason for the cruellest catastrophes. In the history of Poland there is no trace that fanaticism wanted to extend its rule. The revolution is not there to unleash the rule of exemption, it should have the goal of establishing order, to place all actions under the protection of the law, to educate to obedience to the authorities that a nation invests, to preserve the private property of each as a haven of sacred social care.

w karby prawa, w przyuczeniu do posłuszeństwa, zwierchnosci, którą nadaie naród, w zachowaniu każdego własności iako składu świętego opieki społeczeństwa. Dae się wszystkim wolność i prawa równe, ale nie pozwala się żadney zbrodni. Ona jest aby niczyia passya nie uciemięzała żadnego ziomka, aby z władzy rządowey dla wszystkich iednakowo plynęło szezęście w Rewolucyi. Urzędu nikt posiadac nie powinien, w którego krokach nie było uczciwosci, który w zyciu swoim nie szanował własności, sławy współ-obywatela, który wiernym nie był obowiązkom oyczyzny. Urzędnik mający duszę czystą, jest nayszanownieyszą magistraturą. Obywatel zbliża się do niego z poszanowaniem złączonym z ufnością, a odchodzi z wyrokami zabezpieczającemi słodką spokoynosc. Sprawiedliwosc ma być zgrozą zbrodni ale nie zemstą, a szczególnieyszym przytulkiem niewinności. Straszliwym błędem jest tych, co rozumieli, iż dla ukarania zbrodni, mniej zwazac potrzeba na niewinności bezpieczenstwo. Ta okrutna maxyma więcey zrobiła szkody i nieprzyjaciół Rewolucyi francuzkiey niz wszystkie woyska królów. Sprawiedliwosc bądź w Rewolucyi, bądź w innym czasie powinna dawac iednakowe wyroki, a niewinności naywiększe bezpieczenstwo. Więcey w kraju niewinnych niz zbrodni, te się karzą dla spokoyności tamtych: tam jest despotyzm gdzie niewinność drzy dla niebezpieczenstwa. W woysku powinno być wszczepiane posłuszenstwo, karnosc, szanowanie własności obywatela i osoby. Żołnierz ma być obywatelem a nie ślepym narzędziem, lub iestestwem samowolnym. Który się wylamuje

All are granted freedom and equality, but no crime is allowed. Liberty is to prevent passions from enslaving another, so that from the power of government the happiness of revolution would flow equally to all. No one should hold office who is not honest, who does not respect the property and fame of a fellow citizen, and who is not loyal to the duties of the fatherland. An official who has a pure soul has the most respected magistracy. The citizen approaches him with respect and trust and leaves him with a judgement that protects sweet serenity. Justice should be the terror of crime, but never the revenge, and a special haven of innocence. It is a grave mistake for those who have not understood that less attention should be paid to the safety of innocence in the punishment of crime. This cruel maxim caused more damage and enemies to the French Revolution than all the armies of kings. May justice in the Revolution or in any other time render equal judgments and give the greatest security to innocence. There are more innocents than criminals in the country who are punished to preserve the tranquility of the former: Despotism is where innocence trembles before danger. Obedience, discipline, respect for citizens and property should be instilled in the army. A soldier must be a citizen and not a blind tool or an arbitrary self-hood. Whoever departs from the assigned authority, from the laws of the nation, whoever feasts on robbery and injury, is a scoundrel and a bandit.

z pod władzy mu przepisanej, z pod prawa narodu, który się rozpasnie na krzywdy i rabunki, ten jest rozbojnikiem i lotrem. Zgoła rewolucya jest na poprawienie wad, wytepienie przestępstw, i na zaszczerpienie dobroczynności wzajemnej i cnoty w sercach wszystkich mieszkańców. Szczęściem iż w duszach Polaków została chęć do dobrego, i może się nazwać jednym z moralnych narodów Europy. Kiedy w innych krajach czuyna Pollicya i ustawiczne warty, nie mogą zupełnie wstrzymać od przestępstw, Polaka odraza od zdrożności samo iego czucie. Jest to prawie dziw, ale dziw cieszący serce, iż tak wielkie lasy można było przebywać w Polsce z bezpieczeństwem, bez żadnych urządzeń krajowych, a lud prawie wszędy w nędzy. Wcisnęła się wprawdzie rozwiożłość u nas, lecz z wzdargą ostatniego króla, co ją wprowadził, wykorzeni się ten nieszczęśliwy występki. Naród Polski w Europie jest najgościnniejszy, co pokazuje uprzejme iego serce. Kiedy w innych krajach nie gadają iak tylko o interesie, słyszę Polaka mówiącego w publicznej nawet sprawie o wspaniałomyślności, co jest piękną skłonnością do czystej sprawicelliwości i wstępem do wielkiego charakteru. Można także wyznaczyć iż naród polski wyjąwszy Anglików największe składał ofiary publiczne, a pleć piękna nigdzie tyle nie pokazała przywiązania do swej oyczyzny ile Polki. Ponieważ znaydujemy się w okolicznościach, w których cnota aby uszła przesładowania musi się zagrzebywać w ciemności, dla tego zamilczę niektórych imiona, ale twoich popiołów zacna Zamoyska już nie dojdzie

The revolution is to correct errors, eradicate crime, and bring mutual goodwill and virtue into the hearts of all the inhabitants. It is fortunate that in the souls of the Poles the will to do good has been preserved, so that they can call themselves one of the most moral nations in Europe. If in other countries the vigilant police and the constant guards cannot completely curb crime, the Poles, from their own feeling, are indignant at the deviation. It is almost strange, but a strangeness that makes the heart cheerful, that in Poland there could be such large forests of security, without any state institutions, and the people almost everywhere were in misery. Although laxity, to some extent has become naturalised with us, but with contempt for the last king who introduced it, this unfortunate deviation will be eradicated. The Polish people are the most hospitable in Europe, showing their kind hearts. When in other countries people talk only about business, I hear a Pole talking publicly about generosity, which is a beautiful tendency to pure justice and an indication of a great character. It can also be said that the Polish nation, except for the English, has publicly made the greatest sacrifices, and that nowhere has the female sex shown its attachment to the fatherland as Polish women have. Because we are in a situation where virtue, to escape persecution, must be buried in obscurity, I will silence some names, but your ashes, virtuous Zamoyska, will not capture the vengeance of kings ... From abroad, for your acquaintance and gifts, for the gifts of compatriots and the fatherland, I bring my respect, and with it the national voice that permeates your memories, rejoices with your virtue, your compatriot, and with gratitude throws flowers on your grave.

zemsta królów.... Obcy względem twej znajomości i darów, za dary dla rodaków i oyczyzny niosę ci mój szacunek, a nim kiedyś głos narodowy uwieczni twoją pamięć, chlubny z twojej cnoty współ-rodak, rzuca ci na grób kwiaty wdzięczności. Polki zaszczycone cnotą i czułością, zwróćcie ją teraz całą ku waszej oyczyźnie. Pomyslcie sobie że iak wy, tak przedmioty serc waszych, wszystko co kochacie, jest naznaczone cechą niewoli i wsgardy. Patzą na was tyrany, iak na członki narodu podbitego co się płaszczyc przed niemi powinien... Młode Polki! wasze Matki rodziły Polaków, rodziły wolnych ludzi, wy wydawac, wy karmic piersiami waszemi, wy pielęgnowac macie poddanych królów, co po łotrowsku rozszarpali nasz naród! Wy zamiast wszczepiac w serca dzieci cnoty, musicie ich przyzwyczaiac do slepego posłuszenstwa, aby umieli byc z czasem niememi niewolnikami pałaców królewskich. Czy godni się nazwac ci oycami, co nieczuli na kaydany które dzwigaią, z obojętną duszą zostawiają je swemu potomstwu? Czy godni są miłości waszej ci, co się uginaią pod wsgardą, i was z nią towarzyszyć pragną? Czułe, cnotliwe Polki! Pokazcie że nikt do serca waszego nie ma prawa, kto nie okryje czoła chwałą na usługach oyczyzny i wolności, i dopóki w kościele pokoiu nie złoży wienców zwyciężkich na ich nieprzyjaciółach.

Mniemaią niektórzy, iż potrzeba pierwey oswiecić lud, zanim mu dac wolność. Ja rozumiem przeciwnie, że chcąc oswiecić lud, trzeba go uwolnić. Wielez narodów w historyi znamy, co nie umiały

Polish women, honoured with virtue and tenderness, turn all this to your fatherland. Remember that the subjects of your heart, all that you love, is marked with slavery and contempt like you. Tyrants look at you, as the members of a conquered people should crawl under them ... young Polish girls! Your mothers give birth to Poles, they give birth to free people, you will give birth to them, you will feed them with your breasts, you will feed the subjects of kings who by villainy have torn our nation to pieces. Instead of teaching your children virtues, you must accustom them to blind obedience, so that in time they will become mute slaves of the royal palaces. Are they worthy of the name of the fathers who are indifferent to the chains they wear and leave them to their descendants with an indifferent soul? Are those worthy of your love who cradle themselves under contempt and want to accompany you with it? Tender and virtuous Polish women! Show that no one has a right to your heart who does not wear the thyrsus of glory in the service of the country and freedom, until he lays the laurels of victory in the church of peace over the enemies

Some think that you must enlighten people before you give them freedom. I believe that you must liberate the people before you can enlighten them. We know many peoples in history who could not read and yet were free.

czytać, a byli wolnemi? Wolność nie jest nauką, ale potrzebą moralną duszy tak wpływającą do szczęścia człowieka, jak czyste powietrze do zdrowia. Prawodawstwo potrzebuje obszernych wiadomości, a w każdym narodzie dotąd, częśc tylko ludzi na to poświęca się. Czy szlachta w Polsce, co drobną nazywamy swiatlejszą jest w czym od Włoscian, wszelako być może wolną. Rozumiemyż że lud francuzki był oświeconym? Jakim to sposobem być mogło, kiedy nikt nie zatrudniał się jego instrukcją przed rewolucją, a połowa Francyi mówi językiem tak odmiennym od francuzkiego jak zmudzki od polskiego. W wielu miejscach na urzędach po kantonach, są nieumiejący czytać i pisać do tego czasu. Mniemam że wiesniak polski od francuzkiego ma więcej rozsądku i nigdyby nie wierzył w te zabobony, za które bił się Wandeyski Włoscianin, Wmówiono w tamtejszy lud iż we trzy dni zmartwychwstaie człowiek, gdy brón bierze za fanatyzm, i wierzyli w zmartwychwstanie. Swiatło się nabywa, kiedy kazdy widzi jego potrzebę i użytek. Anglicy z wolnością zaczęli się oświecać. Francuz przed rewolucją nie zatrudniał się rzeczą publiczną (20) gdy nabył prawa uczestnictwa do prawodawstwa, uczy go się i zastanawia nad interesami narodu. J.-J. Rousseau okazał prawa ludu, wymowny Mirabeau zachęcał Francuzów do odzyskania ich, a wielu ieszcze zostaje obłąkanych. W Polsce zaledwie zabłysło swiatło, a wnet przyjęte zostało, co pokazuje nmysł otwarty naszych rodaków. Nie masz rozsądnego Polaka, któryby się nie śmiał z zabobonów politycznych

Liberty is not a science, but a moral necessity of the soul, beneficial to man's happiness as fresh air is to his health. The legislature needs extensive information, and in the nation only a portion of the people sacrifice themselves for it. Is the nobility, whom we call petty, more enlightened than the peasants and yet able to live freely? How can it be that before the Revolution no one cared about their education and half of France speaks a language that is as different from French as Samogitian is from Polish. In many places in the cantonal offices there are many illiterates to this day. I assumed that a Polish peasant would have more sense than the French and no one would believe in this superstition for which Vendean peasants fought. These people were inculcated with the belief that a man will rise again within three days, and fanaticism for a weapon, belief in the resurrection. Illumination is acquired when everyone realises its necessity and usefulness. The English began to illuminate with freedom. The French before the Revolution did not concern themselves with public affairs (20), when they acquired the laws of participation in legislation, they learned and thought about the interests of a nation. J.J. - Rousseau demonstrated the laws of the people, the outspoken Mirabeau recommended their recovery to the French, and many others are still insane. In Poland the lamp of enlightenment barely flickered, and soon it was accepted, which shows the openness of mind of our countrymen. There is no sensible Pole who would not laugh at the political superstitions of the kingdom and the nobility.

królestwa i szlachectwa. Każdy zna że te istoty nie mają uprzywilejowanego rozumu, z kądże prawo sobie przywłaszczają rządzenia narodami bez ich woli? Gdyby nie ślepotą wojsk monarchicznych, które zabijają każdego z rozkazu tego, kto im zapłaci (21) ktożby się niewstydzil być rządzonym przez bezrozumnych, iak są niektórzy królowie Europy. Polak przekonał się i zrzuci wspaniałe wszystkie ciarłanstwa polityczne, które uwłaczały sprawiedliwosci, wstydzily rozum i ciemniły ludzkosc. Niech tylko w przedsięwzięciach ma odwagę i stalosc umysłu, w postępowaniu nieskazitelną cnotę, a może być iednym z nayszacowniejszych narodów.

Stan bogactw Polski.

Rozumiem, iż trudnoby mi znaleść Polaka z tak podłą duszą, któryby się wzdrygał pòsmięć część majątku dla oswobodzenia oyczyzny. Nie chciałbym nawet tak nikczemnym umysłem okazywać przyszłych zysków z uczynionych ofiar, lecz tylko sławiłbym im przykład tych, co z zdradą oyczyzny służebne czynili obcym dworom usługi. Procz przekłectwa słusznego współ-ziomków coż zyskali u Monarchów? W upokorzoney postaci drzec muszą przed ich namiestnikami. Przy usługach narodowi, szacunek współziomków i nieprzyjaciół nawet byłby ich scigał wszędzie, teraz stali się igrzyskiem wzgardy tych, u których podnóżka składali ofiary aby gubic swę oyczyznę. Gdzie tylko
narody

Everyone knows that these beings are not of privileged reason. Where did they get the right to rule peoples without their will? Were it not for the blindness of the monarchical armies that kill everyone at the command of the one who pays them (21), who would not be ashamed to be ruled by unreasonable ones, like some European kings. The Pole was convinced and miraculously shook off all political charlatans who insulted justice, were an affront to reason, and oppressed humanity. If only he had courage and steadfastness in his aspirations, an unsullied virtue in his conduct, it will perhaps be one of the most esteemed nations.

The state of Poland's wealth

I understand that it would be difficult to find a Pole with such a base soul who would shrink from sacrificing some of his wealth to liberate the country. I would not even want to show such base minds the future profit from sacrifice but would hold them up as an example of those who do favours for foreign courts by betraying the fatherland. Apart from the fact that they were rightly cursed by their countrymen, what did they gain from the monarchs? In their humiliated guise, they must tremble before their employers. With service to the nation, respect for countrymen and enemies, even as they stalked them everywhere, they have now become the plaything of the contempt of those at whose feet they offered gifts to the ruin of their country. Where in past and present centuries only nations have distinguished themselves by wealth, they have always obtained it with the help of freedom.

narody słynęły z bogactw tak w dawnych iako i teraz
 nieyszych wiekach, zawsze ie zyskiwały za pomocą
 wolności. Kartagena, Florencya, Wenecya, Hol-
 landya, Anglia, czymże się wzniosły do swej sławney
 pomysłności? Człowiek nie może być pewnym uzy-
 tkow przemysłu, tey mocyt wórczey bogactw, iezeli
 wolności nie iest pewnym. Ktoż go zabezpieczy
 mocniej, że co robi, nikt mu nie odmieni, skoro
 wie iż nic bez iego woli stac się nie może. Chciał
 Fryderyk II ustanowić kompanie handlowe podobne
 wolnym krajom, ale nie uyrzał z nich dobrych
 skutków. W Francyi gdzie ieszcze z powicia nie
 wyszła wolność, iednakże dobrodzieystwa iey uczuc
 się dały. Cierpi tam szkodę handel z przyczyny
 wojny, ale rolnictwo wzięło wzrost wielki. Każdy
 Francuz widzi cędzien los wsi poprawiający się. Przed
 Rewolucyą rachowano korzysć ziemi w rolnictwie,
 iak ieden do dwóch i pół, teraz liczą iak ieden do
 trzech przeszło. Polacy mają wszystko co im potrzeba
 do wojny, obeysć się mogą bez obcych produktów
 bez obcych pomocy, nie prowadząc zadnego handlu
 zewnętrznego, mogą żyć wygodnie. W zboże, w
 wełnę, w drzewo w zelano, w konie obfituie kraj
 nasz, &c. Pieniędzy możemy mieć podostatek, bo
 pieniądze nie tylko są ze srebra lub ze złota, lecz
 z każdego metallu, nareszcie z papieru, kiedy ludzie
 w nim położą ufność. Anglia naybogatszy kraj w
 Europie, nie posiada szostey części metalowych
 pieniędzy, co ma w kursie papierowych. Papiery będą
 mieć kredyt, iezeli rząd nie zboczy na krok od
 rzetelności, gdy zawsze dotrzyma swego przyrzec,

Everyone knows that these beings are not of privileged reason. Where did they get the right to rule peoples without their will? Were it not for the blindness of the monarchical armies that kill everyone at the command of the one who pays them (21), who would not be ashamed to be ruled by unreasonable ones, like some European kings. The Pole was convinced and miraculously shook off all political charlatans who insulted justice, were an affront to reason, and oppressed humanity. If only he had courage and steadfastness in his aspirations, an unsullied virtue in his conduct, it will perhaps be one of the most esteemed nations.

The state of Poland's wealth

I understand that it would be difficult to find a Pole with such a base soul who would shrink from sacrificing some of his wealth to liberate the country. I would not even want to show such base minds the future profit from sacrifice but would hold them up as an example of those who do favours for foreign courts by betraying the fatherland. Apart from the fact that they were rightly cursed by their countrymen, what did they gain from the monarchs? In their humiliated guise, they must tremble before their employers. With service to the nation, respect for countrymen and enemies, even as they stalked them everywhere, they have now become the plaything of the contempt of those at whose feet they offered gifts to the ruin of their country. Where in past and present centuries only nations have distinguished themselves by wealth, they have always obtained it with the help of freedom.

narody słynęły z bogactw tak w dawnych iako i teraz
 niejszych wiekach, zawsze ie zyskiwały za pomocą
 wolności. Kartagena, Florencya, Wenecya, Hol-
 landya, Anglia, czymże się wzniosły do swej sławney
 pomysłności? Człowiek nie może być pewnym uzy-
 tkow przemysłu, tey mocyt wórczey bogactw, iezeli
 wolności nie iest pewnym. Ktoż go zabezpieczy
 mocniej, że co robi, nikt mu nie odmieni, skoro
 wie iż nic bez iego woli stac się nie może. Chciał
 Fryderyk II ustanowić kompanie handlowe podobne
 wolnym krajom, ale nie uyrzał z nich dobrych
 skutków. W Francyi gdzie ieszcze z powicia nie
 wyszła wolność, iednakże dobrodzieystwa iey uczuc
 się dały. Cierpi tam szkodę handel z przyczyny
 wojny, ale rolnictwo wzięło wzrost wielki. Kazdy
 Francuz widzi codzien los wsi poprawiający się. Przed
 Rewolucyą rachowano korzysc ziemi w rolnictwie,
 iak ieden do dwóch i pół, teraz liczą iak ieden do
 trzech przeszło. Polacy mają wszystko co im potrzeba
 do wojny, obeysc się mogą bez obcych produktów
 bez obcych pomocy, nie prowadząc zadnego handlu
 zewnętrznego, mogą żyć wygodnie. W zboże, w
 wełnę, w drzewo w zelano, w konie obfitnie kraj
 nasz, &c. Pieniądzy możemy mieć podostatek, bo
 pieniądze nie tylko są ze srebra lub ze złota, lecz
 z kazdego metallu, nareszcie z papieru, kiedy ludzie
 w nim położą ufność. Anglia naybogatszy kraj w
 Europie, nie posiada szostey części metalowych
 pieniędzy, co ma wkursie papierowych. Papiery będą
 mieć kredyt, iezeli rząd nie zboczy na krok od
 rzetelności, gdy zawsze dotrzyma swego przyrzec

Carthage, Florence, Venice, Holland, England, how did they get their famous fortune? A man cannot be sure of the use of industry, that creative power of wealth, if freedom is not secure. Who will be more careful that what he does is not changed by anyone, if he knows that nothing can happen without his will. Frederick the Second established commercial societies like those in free countries, but he did not see any good effects they brought. In France, where freedom had barely emerged, the good things were making themselves felt. Because of the war, trade is suffering, but agriculture is growing strongly. Every Frenchman sees the country's fortunes improving with each passing day. Before the Revolution, the benefits of the earth in agriculture were calculated as one to two and a half; now they count as one to over three. The Poles have everything they need for war, they can get along without foreign products, without engaging in foreign trade, they can live comfortably. In crops, in cotton, in wood and iron, in horses, our country is abundant, and we can have enough money, for money is not only silver or gold, but also any metal and paper, if people trust it. England, the richest country in Europe, has not a sixth part in metal money that it has in paper. Paper has credit when the government does not deviate one step from reliability, when it always keeps its promises.

czenia. Angielskich papierów utrzymuje się kredyt w Europie przez ich rękodzieła, u nas utrzyma się przez zboża i drzewo, co jest gruntowniejsze (22). W żadnym kraju nie ma tyle funduszu, do zabezpieczenia kredytu papieru ile w Polsce. Kraj posiada niezmiernie dobra narodowe i żadnego nie ma długu, Anglia winna dziesięć tysięcy milionów liwrów francuzkich, Francya, kiedy zaczynała wojnę dłużną była cztery tysiące milionów liwrów. Francuzkie assygnaty mimo tego długu miały kredyt w Europie, i byłby nie ustał gdyby Francuzi trzymali się byli w obrębach rzetelności. Ale gdy z wzgardą obietnic swoich zaczęli bić nadto papierów, te upaszc koniecznie musiały. Możemy robić, iakie zechcemy pieniądze, a te znaydą zawsze zaufanie. Amerykanie wykupili swoje papiery po wojnie. W czasie pokoju zamieniamy i my na drogę metale. Hollendrzy będą nam ofiarować pożyczkę. Nazwożą nam inni zewsząd srebra i złota za zboże, drzewo, &c. Przyjdą fabrykanci do kraju zyznego, pod mądrych praw opiekę. W czasie rewolucyi, potrzeba czynić ofiary, trzeba przestawac na małym iezeli chcemy wolności, wrócą nam się potym milionowe korzyści. Można porównać ofiary dla rewolucyi do owych nakładów, kiedy się czyni na zapuszczone dobra przy zyznych gruntach. Mamy kraj nayszczęśliwszy, rzek wiele spławnych, a na których są ieszcze przeszkody, sztuką użytecznemi porobic ie można. Nareszcie pokopawszy kanały według nowych sposobów, w całej Polsce między wszystkiemi prawiewoiewodztwami, utworzą się komunikacye handlowe. Hollendrzy przy wolności

The credit of the English paper money is supported by their handicraft; ours may be supported by timber and grain; this is more fundamental (22). In no country is there so much foundation to support paper credit as in Poland. The country has incommensurable national goods and has no debt. England owes ten thousand million French pounds; France, when she began her war, was in debt to the tune of four thousand million pounds. French assignats, despite these debts, had a credit in Europe, and it would not cease if the French kept within the limits of their reliability. But when they started brashly printing too much paper despite their promises, it must have fallen. We can make money any way we want, and they will always find confidence. After the war, Americans bought their paper. In peacetime, they traded them for expensive ores. The Dutch will offer us a lease. Others will bring silver and gold for crops, wood, etc. Factory owners will come to a fertile land under the care of wise laws. In times of revolution, we must make sacrifices, we should be content with little if we want freedom, the benefits of millions will return later. We can compare the sacrifices for the revolution with these expenses to promote good in the fertile land. We have a very fortunate country, many river channels, and where there are obstacles, we can make them useful with art. At last, by building canals with new methods, we can create new trade routes throughout Poland between all voivodeships. The Dutch, in freedom, blocked the sea with embankments, the Swiss created fertile fields from rocks, the Americans doubled their population in 20 years (which, according to Smith, that does not happen in other countries even in 500 years), what will we not achieve with such a fortunate country?

zastanowili wały morza, szwajcary z skał porobili
 zyzne pola, Ameryka w 20 lat w dwòynasòb pom-
 nozyła ludności (co w innych kraiach według Smita
 nie przypada iak w lat 500) czego nie dokazemy przy
 tak szczęśliwey ziemi?

Dokonczenie.

POLACY! Pokazywałem wam drogi do niepod-
 ległości. Nie wzbudzam w was szlachetney rozpacz-
 (iuz daliscie iey dowody) ale zachęcam do pewnych
 zwycięstw, gdy z odwagą rzucicie się na nieprzyaciół.
 Macie wszystko do zwycięstw, odwazcie się tylko
 zwycięzyc. Gdy mężnie wszyscy walczyć będziecie,
 nieprzyaciół choćby był liczniejszy iak jest teraz,
 nie potrafi was pokonać. Jeżeli zaś teraz nie pokruszycie
 iarzma, nie narzekaycie na niebo, bo wy sami
 autorami iestescie waszey sromoty. Widzę w tym
 wymierzoną słusznosc aby ci gnusnieli w niewoli,
 którzy obojętnem okiem patrzą na zdeptaną spra-
 wiedliwosc i ucisnioną ludzkosc.... Ale ktoż z
 Polaków przywiązany będzie do życia zatrutego
 podłością? Nie złączysz się raczy z temi, którzy iuz
 po odebranych ranach, po wytrzymanych katuszach
 więzien królewskich, niosą z zaufaniem ostatek
 krwi swoiey na oswobodzenie oyczyzny? Jak są
 szlachetne usilowania, których zamiarem iest chwala
 ztretowania hydry tyranii i przywrocenie oltarzów
 świętey wolności. Czuję na to drzenie radosne wszyst-

Americans doubled their population in 20 years (which, according to Smith, that does not happen in other countries even in 500 years), what will we not achieve with such a fortunate country?

Conclusion

Poles! I have shown you ways to independence. I no longer arouse in your noble despair (you have given proof), but I persuade to certain victories, for you will throw yourself with courage against the enemies. You have everything you need for victory, only dare to be victorious. If you fight courageously, the enemy, even if he is more numerous than now, cannot even defeat you. Even if you cannot break your yoke, do not blame Heaven, for you yourself are the cause of your tragedy. I see an executed righteousness rotting in slavery, looking with an indifferent eye at trampled justice and oppressed humanity ... Who among the Poles will be associated with a life poisoned with ignominy? Will you not associate with those who, having suffered wounds, having endured the torments of royal prisons, carry the remnants of their blood for the liberation of their fatherland? What noble aspirations are these, whose glory tramples the hydra of tyranny and raises again the altars of sacred liberty. I feel a joyful trembling in the membranes of my heart!

kich błonek serca! Jak miły widok patrzeć na czoła
zwycięzkie wolnych ludzi, w których sercach, pała
ogień cnoty! Szczęśliwy, kto się członkiem liczy
takiego narodu; ile szacunek od niego odbierany
unoszą duszę człowieka.... Jaka rokosz w sumieniu,
nawet przy przesładowaniach, wspomnieć, że się
przyłożył do potargania kaydan współ-rodaków i
oddania im słodkich swobód natury! Każdy człowiek
powiedział Montesquieu, zdolnym jest do zrobienia
dobrze drugiemu, ale ten się staie podobnym bogu,
kto się przyczynia do szczęścia całego narodu (*).

(*) Lettres persannes, tom. I. n°. 89.

Roku 1800 w miesiącu Czerwcu.

What a beautiful sight to see the victorious foreheads of free men, in whose hearts burns a fire of virtue! Happy he who consorts with a member of such a people; how much respect received from him elevates the soul of men ... what joy in the conscience, even in the midst of persecution, to remember, to be reminded, that I have helped to break the chains of countrymen and to bestow upon them sweet liberties of nature! Every man, as Montesquieu said, is capable of becoming like God, who contributes to the happiness of the whole people (*)

\

(*) Lettres persannes, tom. I, no. 89.

Year 1800 in the month of June.

N O T Y.

(1) W rewolucyi 1794 między papierami zabranemi Legacyi moskiewskiej widac było, że król sam nawet nie wzdrygał się brąc pensyi od dworu Peterzburskiego.

(2) Nigdy w Polsce nie zastanawiano się iakie zapasy, iak ich pomnozyc, lub iak ich uzyc. Gdy konfederacya kto zacząć chciał, zawsze zabezpieczał sobie *plecy*, to jest: żeby który z dworów dawał pieniądze i niektóre potrzeby, resztę każda strona brała zkontrybucyi, a jeżeli się rzecz nie uda, aby dwór opiekę dający wdał się do zrobienia amnestyi, któraby wszystko pokryła. Z nią słabsi wrócili się do domów z koniem i z ubostwem, możnowładcy z pieniędzmi od dworów albo jeszcze i z starostwami. Ten dawno wkorzeniony nałóg do tego czasu się utrzymuje. Szlachcie polski nie pyta się o sposoby do wybawienia oyczyzny, nie szuka ich, ale bada gdzie *plecy* i rafinie które mocarstwo za Polską. Uważałem iż mierni i ubodzy mają wiele cnotliwego przywiązania do kraju, i robią szczerę ofiary z majątku i życia. Nieprzyzwyczajeni do szacherstw politycznych, nie pytają się o obce związki, ale o dopełnienie powinności i iak się wyswobodzić. Ale niektorzy zepsuci nie robią żadnego kroku, jeżeli łaskawe oko nie mrugnie dworu Peterzburskiego, Berlńskiego lub wiedeńskiego, albo jeżeliby nie nadeszły miliony francuzkie. Wielki Czarnecki! nie jezdziłeś po obcych dworach i krajach zebrać pomocy, nieszczęścia współziomków zagrzały twoją mężną duszę, ocuciłeś swych rodaków, przywiązanie do twoiej oyczyzny dało ci powagę, i oswobodziłeś ją z nalewu nieprzyjaciół. Cnotliwy Kosciuszko! nie pytałeś się mocarstw, kiedys przybiegł sam tylko w swej osobie ratować rodaków z kaydan niewoli, znalazłeś skarby i zapasy męstwo i bron u narodu, którym inni pogardzali....

ANNOTATIONS

(1) In 1794 Revolution from the papers taken from the Moscow legation it could be seen that the very king did not shirk from taking a salary from the Petersburg court.

(2) Never in Poland it was pondered what kind of resources, how to multiply them, how to use them. When someone wanted to start a confederation, he always secured his backing, that is: for any of the courts to give him money and some needs, the rest each side took from contributions, and when the affair wasn't successful, for the court that gave care to assure amnesty that would cover for everything. With it the weaker returned home with a horse and poverty, magnates with money from courts or even with starosty. That long rooted addiction is persistent to present day. A Polish nobleman doesn't ask about methods to liberate the fatherland, he doesn't seek them out, but he seeks backing and probes with powers is behind Poland. I thought that mediocre and poor have a lot of virtuous attachment to the country, and they make honest sacrifices from their wealth and life. They are unused to political fraud, they do not inquire into foreign associations, but aspire to fulfil the responsibilities and how to liberate. But some, rotten do not make any step, if the merciful eye of Petersburg court does not wink, Berlin or Viennese, or if the millions of French wouldn't come. Great Czarnecki! You didn't travel through foreign courts and countries to gather help, misfortunes of compatriots heated your valiant soul, you sobered your compatriots, attachment to your country gave you gravity, and you liberated it from the floods of foes. Virtuous Kościuszko! You did not ask powers, when you rushed alone in your own person to save compatriots from the chains of slavery, you found treasures and resources of knightliness and arms among nation, whom others held in scorn...The very fate, the very misfortune blocked your great work, but your genius will undermine the hunched fatherland, and the Pole will have a sweet joy of citizens thyrsus and respected gratitude in scars acquired when defending freedom. It must be that these Poles that seek backing know, that without a heart, without a head, without a soul, backing is worthless, and it is the last part of the body.

Sam tylko los, samo nieszczęście zatamowało twoje wielkie dzieło, ale jeszcze twój geniusz podwazy nachyloną oyczyznę, a Polak będzie miał słodką radość okryć wieniec obywatelskim i wdzięczności szanownet we blizny nabyte przy obronie wolności. Trzeba aby ci Polacy co szukają pleców, wiedzieli, iż bez serca, bez głowy i bez duszy, plecy nie są warte, i że to jest ostatnia część ciała.

(3) Polacy zostają w błędzie, gdy rozumieją iż Francuzi tak są generalnie światłemi, że każdy z nich zdatny jest być officerem, i wszystkie do tego posiada znajomości. Ten brak pokazuje się w wojsku, i generałowie francuzcy zaświadczaia, że polscy officerowie są lepszymi od ich własnych. Wytykamy nasze błędy, ale umiemy się szanować i oddać sobie sprawiedliwość, gdy na nią zasługujemy. Pomiedzy francuzkimi głowami taka jest proporcya, iako i miedzy innymi ludami.

(4) Jak to hanbi Polaków (gdyż zdaie się iakby się nie bili za sprawę wolności, ale za interes iednej osoby) że po nieszczęściu pod Maciejowicami, zdawało się iakby nie mieli więcej duszy do czynności. Gdyby byli Rzymianie po przegranej pod kannami rozpaczyli o oyczyznę, Rzym byłby zginął pod iarzmem Kartaginczyków. Ale męstwo ich duszy przewyższyło wszystkie nieszczęścia. Zamiast oskarżenia generałów co przegrali bitwę, do powracaiących z boiu wysłali posłów z senatu, dziękuiąc iż się udaia do swej oyczyzny i że nie zwątpieli o iey całosci. Tę ziemię gdzie stał oboz kartaginski wystawili na przedaz. Przez ten wielki swój charakter Rzymianie bez nauk zwyciężali nieprzyaciół, i pokazali cud, że iedno miasto panowało nad całym światem. Polacy umieycie być wielko-myslnymi i mężnemi w nieszczęściu, a będziecie zwycięzcami waszych tyranów.

(5) Rewolucya amerykanska zaczęła się. Roku 1775, Allians z Francją był zrobiony w lat trzy, to jest: 1778. Traktat stanął i posilki francuzkie poszły do

(3) The Poles are in error if they do not understand that the French are generally enlightened, that every one of them is fit to be an officer, and that he has all the acquaintances necessary for it. This deficiency is evident in the army, French generals confirm that Polish officers are better than their own. Let us point out our faults but let us respect ourselves and leave ourselves to justice if we deserve it. There is such a relationship between French heads as there is between other peoples

(4) How much it dishonours the Poles (it seems that they are fighting not for freedom but for the business of an individual) that after the catastrophe of Maciejowice they seem to have no soul left to act. If the Romans lamented their fatherland after the lost battle of Cannes, Rome would perish under the yoke of Carthage. But the courage of their souls outweighed all misfortunes. Instead of accusing the generals who had lost the battle, they sent envoys from the Senate to those returning from the battlefields, thanking them for returning to their fatherland and not doubting the whole. Thanks to this great character, the Romans, without sciences, triumphed over their enemies and achieved the miracle that one city ruled over the whole world. Poles, be able to be great-minded and courageous in adversity, and you will triumph over your tyrants

(5) The American Revolution began. In 1775, the alliance with France was made, and in 1778, the treaty was concluded, and the French troops went to the American states after the victory over Bourguignon, when this general was forced to lay down his arms by 12,000 Englishmen. The Americans were almost certain of their independence at that time.

stanów Ameryki już po owym odniesionym zwycięstwie nad Bourguignon, kiedy General ten z 12,000 Anglików przymuszonym był bronić złożeń. Amerykanie prawie już pewnemi wtedy byli swojej niepodległości.

(6) Czytając czasu owego Monitora widzieć można, iż tak wielka liczba szła Francuzów do Szampanii, aż Generalowie pisali do Konwencji żeby ich wstrzymać, gdyż nie potrzebne było tak wielkie mnóstwo. Król pruski kapitulować musiał, i w owczas dobrodzieństwo prawie zrobili dla niego Francuzi, kiedy mu cofnąć się pozwolili. Wolność sama zrobiła ten zapal i zgromadziła tylu mieszkańców. Nie widac śladu w Historii francuskiej aby przedtem za wejsciem nieprzyjaciela lud zbierał się z takim entuzjazmem.

(7) Można się doczytać tego wszędzie nawet w Kampaniach Suwarowa.

(8) Tę liczbę nie dać z żadnego domysłu lecz wspartą na raportach. Linia narwy ku grodnui wojsko pod Warszawą miały w sobie 28,000, z tych 16,000 broniło stołecznego miasta, 12,000 rozciągało się nad rzeką Narwą.

(9) Nie rachowałem ludności Anglii, Hiszpanii, Portugalii, tylko tę, co posiada w Europie, gdyby osady zajmować w kupę nieprzyjaciół Francji tak iak ludność moskiewskiej Azji względem nas, wtedy trzeba by liczyć przynajmniej iak 1 do 15. Ludność wprawdzie osad angielskich, portugalskich, hiszpańskich i Indyi nie walczyła przeciw Francuzom, ale zapasy i skarby tamtych krajów, nadto pomocnemi były nieprzyjaciółom francji.

(10) Elektryczność wolności zawsze przechodzi prędzej do krajów sąsiedzkich, gdyż to ma sposobność większą widzenia iey dobrych skutków. Przy początku Rewolucji francuskiej, nie myślał nikt o rzeczypospolitej cysalpińskiej, rzymskiej, o odmianie w Szwajcarach i w Hollandyi. Nieprzyjacieli nasi opierali się wszelkiemi sposobami ustaleniu

(6) Reading the Monitor at that time, one could see that such a large number of Frenchmen were going to Champagne that the generals wrote to the Convention to stop them, since such a quantity was not necessary. The Prussian king had to surrender, and then the French almost gave him a blessing when they allowed him to withdraw. It was freedom alone that produced this zeal and brought together so many inhabitants. We can find no trace in French history of the people gathering with such enthusiasm after the invasion of the enemy

(7) We can read it everywhere, even in Suvorov's campaigns

(8) This figure did not come from a reflection, but is supported by reports. The line from Narew to Grodno and the army in Warsaw had 28,000 men, of whom 16,000 defended the capital, 12,000 were positioned along the Narew River

(9) I have not calculated the population of England, Spain and Portugal, but only those that exist in Europe. If the settlements occupied many enemies of France, like the population of Moscow Asia in relation to us, we would have to calculate at least 1:15. The inhabitants of the English settlements, Portuguese, Spaniards and Indians did not fight against the French, but the resources and treasures of these countries were very helpful to the enemies of France

(10) The stream of freedom flows faster and faster to neighbouring countries because they have a greater opportunity to see the positive effects. At the beginning of the French Revolution, no one thought of the Cisalpine Republic, the Roman, on example of Swiss and the Dutch. Our enemies are resisting the introduction of freedom in Poland by all methods, because its beautiful example can do the most harm as a storm against their thrones.

wolności w Polsce, bo piękny iey przykład nay-szkodliwszym może być szturmem do ich tronów.

(11) Folard pokazuje iak bron dawna pik i podobny rodzaj, użyteczniejszą była nad karabin. Loyd ieden z nayrozsądniejszych pisarzy wojennych równego jest zdania, i radzi aby przynajmniey ieden szereg dzid ustawić w piechocie. Niektórzy do tego stopnia pokazują nieużytek karabinu, iż na stu wystrzałach trzy zaledwie rachują skuteczne. O podał bron ogniowa strzelać może, ale skoro się pomieszaia między sobą biący się, wtedy strzelanie ustac musi.

(12) Jeżeli mi kto powie że nieprzyjaciół bił kossy-nierów, ja odpowiem że nieprzyjaciół bił także i walecznych Francuzów z ich armatami, karabinami i bagnietami. Wojna odbywa się naywięcej hazardem, musi być przeplatana pomyslnosciami i nieszczęsciami, nareszcie są to czyny ludzkie, gdzie błędy znaydować się muszą. Idzie o pokazanie dobroci broni, która sprowadzała zwycięstwa, u Francuzów bagniet, u nas mogła i może być kosa.

(13) Loyd naznacza, iż trzy rzeczy są naymoc-niejsze do wzbudzenia odwagi w żołnierzu wolność, religia i rabunek. Pierwszey daie naywyższe poch-wały i z nią ludzie cudów bohaterstwa dokazywali. Spartanów 300 zatrzymało liczne woyska perskie przy Termopilach, Szwaycarów 800 zastanowiło 30,000 Francuzów. Religia albo raczey fanatyzm zapala umysł, człowiek rozumiejąc iż ma zasługę przed bogiem za którego się bnie, albo raczey że bóg potrzebuie iego broni, rzuca się z zapamiętaniem na niebezpieczeństwa. Ale między męstwem wolności i męstwem fanatyzmu iest ta różnica, iż pierwsze iest wysokie uniesienie duszy, napelniające serce naymilszemi uczuciami, dające natężenie, moc wszystkim siłom i przymiotom umysłu. Fanatyzm dodaie wprawdzie mocy duszy, ale napelnia człowieka ślepotą i tamuje wzrost myśli, dla tego nigdy się nie zrówna bohaterstwu wolności. Człowiek czuie wolność iako dziedzictwo natury, iako miłą i przyrodzoną własność, walka iego i cel iest cnotą,

(11) Folard showed that the old weapons, pikes and the like, were more useful than the rifle. Loyd, one of the most judicious military writers, is of similar opinion, advising the use of at least one column of pikes in the infantry. Some show the uselessness of the rifle to such an extent that after a hundred shots only three do effective damage. In close quarters, firearms can be used, but if the combatants mix, then the shooting must stop

(12) If anyone tells me that the enemy fought the Kossyniers, I will reply that the enemy also beat the brave French with their cannons, rifles and bayonets. War is fought mainly by gambling, it must be interwoven with luck and misfortune, after all, it is the human actions in which mistakes must happen. The point is to show the good weapons that lead to victory, with the French it is the bayonet, with us it may be a scythe

(13) Loyd remarks that the three things which are most conducive to the courage of a soldier fighting for liberty are religion and robbery. The former is highly praised, and men perform the most heroic miracles: 300 Spartans stopped numerous Persian armies at Thermopylae, 800 Swiss stopped 30,000 French. Religion, or rather fanaticism, inflames the spirit. A man who believes that he has an award from God for whom he fights, throws himself furiously into dangers. But there is a difference between the courage of freedom and the courage of fanaticism: the former arises from the great enthusiasm of the soul, which fills the heart with the dearest feelings and gives intensity and power to all the strengths and qualities of the mind. Fanaticism gives strength to the soul, but it fills man with blindness and blocks the rise of thought, which is why it will never equal the heroism of freedom.

Fanatyzm ponieważ plodem jest imaginacyi, zatem wszystkie poruszenia duszy są dziełem sztuki. Fanatyk nie szuka zwyciężyć ale zabić przeciwnika, a przez to często naraza się nieroz myślnie. Ale fanatyzm sam nawet ma w sobie zarodki niepodległości i wolności. Człowiek chce aby wierzył iak mu się podoba, rozum tylko rozbroić go może. Preciw Polsce wojny Religii podnieść nie można, gdyż ta szczęśliwie nie przesładowała nikogo o sposób wierzenia. Rząd wtey mierze nasładować powinien nieba, który równie dla wszystkich Religii spuszcza zyzną rosę. Bywały czasy kiedy za różnych bogów co sobie stworzyli ludzie, wzajemnie się zabijali, ale dziś Europa jest przekonana iż Bóg natury nie potrzebuje aby lały krew dla niego stworzenia, co nie są zdadne ogarnąć jego istoty, on tylko daie im dobrodzieystwa. Żadne mocarstwo nie może użyć wojny Religii preciw Polsce, i owszem Moskwa gwałt robiła sumnieniu. Nareszcie duchowni wszystkich Religii w Polsce nadto są oświeceni niesprawiedliwością, podstępami i gwałtem królów, aby w ich sidła wpłatać się mieli. Trzeci gatunek zachęcenia, *rabunkami* jest bardzo szkodliwy. Żołnierz wychodzi z karbów karności przyzwyczajając się do występków, traci męstwo, bo albo marnotrawi na rozpustę swoje łupy a przez to wyniszcza się w nim odwaga, albo chowając się unika od bitwy aby mu ich nie zabrał nieprzyjaciel, lub żeby miał czas potem ich użyć Polacy i wojsko ich, powinno mieć zausze cechę moralności. Montecuculli nieznaiąc tych wielkich sposobów do zachęcenia, lub pod iarzem monarchii użyć ich nie mogąc, uciekał się do trunku i do innych mdłych środków: Patrz, Tom. 11, k 134. Nie będą się zastanawiał nad pokazaniem ich błahosci, bo każdy ich dostrzedz może.

(14) Uwazam opinie teraz polityczne iak były Religii w czasie wojny Protestantów z Katolikami. Czy Katolik gdyby był w wojsku protestanckim mógł wzniecać zemstę preciw Katolikom? Życzyłbym aby żadnego nie przyjmować, któryby nie był szczerze przywiązany do opinii wolności. W fran-

Man feels freedom as a heritage of nature, as a dear and innate good, his struggle and goal is virtue, fanaticism is the product of imagination, therefore all movements of the soul are works of art. A fanatic does not try to defeat the enemy, but to kill him, and therefore often exposes himself unreasonably. But even fanaticism has a germ of independence and freedom. A person wants to believe what he wants, only reason can disarm him. Religious wars should not be waged against Poland, because this country, fortunately, has not persecuted anyone for his faith. In this regard, the government should imitate heaven, which rains a fertile dew equally for all religions. There were times when people killed each other for the many gods they created for themselves, but today Europe is convinced that the God of nature does not need the streams of blood from creatures unable to embrace his essence, he only gifts them with good things. No power can use war or religion against Poland. However, Moscow has done violence to the conscience. Now the priests of all religions in Poland are all too enlightened with injustice, fraud and rape of kings to fall into their traps. The third kind of incentive, with robbery, is extremely harmful. A soldier leaves the limits of discipline, gets used to deviations, loses his bravery because he wastes it on the immorality of his trophies, and therefore the courage in him diminishes, either he hides them and avoids the battle so that the enemy does not take away his booty, or so that he has the time to use them later, the Poles and their army should always have a trait of morality. Montecuculli, not knowing great means of persuasion or unable to use them under the yoke of monarchy, resorts to liquor and other bland means: See, vol, 11, k 134. I do not think about demonstrating their insignificance because everyone could notice them.

czukich woyskach w początku ustawicznie w mowach swych Officerowie wbiłi iey prawidła. W kazdey odezwie przypomina one Général. Widac ze żaden z Generalów francuykich dawnego rządu nie zrobił sobie chwały podczas Rewolucyi, chociaż wiele mieli nauki. Sławni Generalowie francuzcy doszli swych czynów za pomocą wolności choc pawie byli nieuczonymi. Szanuję naukę, ale natura dała przyimoty na Générala. Karol wielki nie umiał pisać a zwyciężał Europę. Mirabeau w dziele nad Monarchią pruską powiada o sekretarzu xcia Brunswika, który wszystkie plany mu podawał, a w żadnym nigdy nie był woysku Ponieważ. Generalowie nasi niektórzy mieli przywiązanie do królów, wszystkiemu zatem byli przeciwni, co tworzyła Rewolucya. Zamiast wmawiać zaufanie w bron, jaką była kosa, zamiast zachęcenia ludu, gardzili niemi. Milczenie Generalów nieprzerwane wprawiało lud w niepewność. Ponieważ ci nigdy wolności nie zaręczali, nigdy o niey nie wspominali, biłacy się mogli myśleć że to próżna obietnica. Oziębłość w rozgłaszaniu wolności widzieć można było po magistraturach nawet cywilnych, bez czego ani mogliśmy ani możemy pokonać nieprzyjaciół. Pamiętam co mi odpowiedział jeden Włoscianin, gdy mi powiadał cel Rewolucyi, jeżeli tak jest rzekł mi: iść nie będę, dam żołnierzowi i sam biec się pódę. Muszę prytoczyć także co Generalowi jednemu republikaninowi powiedział jeden z włoscian litewskich; pokazcie nam mówił on « doskonale wolność, a my nie spuścimy » się na piętego z nas lub na rekruta, ale sami biec się pódziemy » Tacy ludzie nie mogą być zwyciężeni.

(15) L'usage de cette arme terrible étoit de l'invention de Kosciuszko.

Campagnes de Suwarów, tom. 11 pag. 154.

(16) Nie na tym zakładam korzyści wojny u nas, aby skoro się uyrzy nieprzyjaciela bądź nayliczniejszego napasc zaraz na niego i ginąc pierozwaznie

(14) I reckon political opinions on religion as they were in times of war between Protestants and Catholics. If a Catholic were in a Protestant army, would he be able to exact vengeance against Catholics? I would wish that no one should be enlisted who was not sincerely attached to the opinion of liberty. In the French armies, from the beginning, the officers have persistently proclaimed these laws in their speeches. It is seen that none of the French generals of the old government had no glory during the Revolution, but they had plenty of learning. Famous French generals did their deeds with the help of freedom, but there were also almost unlearned. I respect learning, but it is nature that gives qualities to the general. Charlemagne could not write and yet he conquered Europe. Mirabeau, in his work on the Prussian monarchy, mentions the secretary of the Brunswick prince who gave him all the plans, and he was never in an army. Since some of our generals had connections with kings, they were against everything that the Revolution brought. Instead of inspiring confidence in arms, which was the scythe, instead of convincing the people, they despised them. The incessant silence of the generals confused the people. Since they never professed freedom, never mentioned it, the fighting people could have thought that it was a vain promise. The coldness with which they proclaimed freedom was evident even among the civilian officials, without whom we could not and must not defeat the enemy. I remember what a compatriot said to me: I will not eat, I will give to the soldier and I will fight myself. Let me quote what a Lithuanian peasant said to a republican general: show us, he said, "excellent freedom, and we will not rely on a fifth of us or on the recruit, but will go to battle ourselves". Such people cannot be conquered

(15) L'usage de cette arme terrible etoit de l'invention de Kosciuszko. Campagnes de Suwarów, vol. 11 pag. 154

samym, owszem potrzeba oszczędzać się aby nie gubić nadaremnie ludu, którego używając roztropniey można szkodzić nieprzyjacielowi. Niech się o to naywięcey staraia mieszkańce, zeby czy z przodu, czy z tyłu, czy z boku wszędzie były ich zbiory, coby napastowały nieprzyaciela, a w upatrzoney porze go hurmem atakować a osobliwie w nocy. Na tym naywięcey zależy zwycięstwo nasze, abysmy trwali długo i licznemi zawsze byli.

(17) C'étoit la tête de l'hydre que ces Polonois, ils se reproduisoient par-tout.

Campagnes de Suworow, T. 1, p. 60.

(18) Car sans le secours de ceux qui en sont et qui en connoissent les détours et les endroits, qui peuvent servir à la ruse et à l'artifice, disoit le grand Gustave, le plus grand capitaine du monde n'exécuteroit jamais rien de fort éclatant.

Folard. Histoire de Polybe. Préf. T. 1, p. 38.

(19) We Włoszcz mieszkańcy zamykali się w miastach obronnych, i jeżeli nie mieli skrytego miejsca do wysunięcia się, zawsze zabranemi zostali.

(20) W Francyi przed rewolucyą nie rachowano nad iedną gazetę. W roku 1797 w Paryżu było 150 Gazet prócz departamentowych. Wychodziło ich codzien z Paryża na Prowincyą 40,000 exemplarzy.

(21) Chlubny iest stan żołnierza w wolnym narodzie, który ofiaruje życie swoje dla obrony rodaków. Ale iak podły iest ten, który ślepo idzie wyrządzać krzywdy, zabijać, aby tylko miał rozkaz monarchy i gotów dla niego deplac wszystkie natury prawa: Monarchy, który zawsze ma interes, aby wola iego była prawem, kaprys powagą, i który zawsze tak lud chce mieć powolnym, iak owe bydłeta, co z spokojnością pod rękę rzezi wyciągaia swe karki. U żołnierza monarchicznego rozkaz panującego iest wyższym nad sprawiedliwość, szannie go iak naywyższą mądrość chociażby wbrew był prostym zmysłom, i gotów dla iego dopełnienia targać nayświętsze natury czucia s Coz nadlo podleyszego?

(58-59)

(16) I take no advantage of war among us, that on seeing numerous enemies to attack and perish without consideration, we should not condemn the people, who, if judiciously employed, may harm the enemy. Let the people make great efforts to gather from the front, from the back, from the sides everywhere to harass the enemy and attack him at the right time, especially at night. On this rests our victory, that we have been able to hold out for a long time and have always been numerous

(17) C'étoit la tête de l'hydre que ces Polonois, ils se reproduisoient par-tout

Campagnes de Suworów, vol. 1, p. 60.

(18) Car sans le secours de ceux qui en sont et qui en connoissent les détours et les endroits, qui peuvent server à la ruse et à l'artifice, disoit le grand Gustave, le plus grand capitaine du monde n'exécutoit jamais rien de fort éclatant

Folard. Histoire de Polybe. Pref. vol. 1, p. 38

(19) In Italy, the inhabitants shut themselves up in the cities for defence, and if they had no place to hide, they were always captured

(20) In France, before the Revolution, it was not expected that there would be more than one newspaper. In 1797, there were 160 newspapers in Paris, apart from departmental newspapers. 40,000 were published daily from Paris and the provinces

(21) It is an honourable status of the soldier in a free nation who sacrifices his life for the defence of his countrymen. But how base is he who blindly does harm, kills at the command of the monarch, and is ready to trample under foot all the laws of nature: A monarch whose interest is always that his will be law, whim - graveness, and who always wishes the people to be as slow as cattle going quietly under the hand of slaughter. In a monarchical soldier the order of the ruler is higher than justice, he respects it like the highest wisdom, even if it would contradict the simplest mind, he is ready to fulfil the rape of the most sacred feeling of nature and what is more heinous than that?

(22) W Polsce z miernemi nawet podatkami; bez czerpania wiele w prywatnich, majątkach, można odbyć rewolucya. Ogromne dobra narodowe, dają dosyć zapasu i do prowadzenia wojny i do nadgrodzienia obrońców oyczyzny. Nareszcie ekonomia i dobre chęci woyska polskiego zaręczają pomislne skutki w urządzeniach skarbowych. Żołnierz polski był oraz republikaninem, nie szukał okazałości iak niewolnik monarchy, ale każdy strój widział dla siebie przyzwoitym, w czynach cnoty i waleczności szukał tylko zaszczytu. Widzieliśmy niektórych ofiary pieniężne, jeżeliby potrzeba nagle wyciągała nie sarknęłyby żaden, gdyby na moment ucierpice przyszło,

(22) In Poland with mediocre taxes, without collection from private property, a revolution can be carried out. The large national estates provide sufficient funds to wage war and reward the country's defenders. On the other hand, the thrift and good intentions of the Polish army guarantee successful effects on the national treasury. The Polish soldier was a republican, he did not seek display as a slave of the monarchy, but saw in every dress what suited him, in acts of virtue and fighting spirit, seeking only worthy glory. We have seen monetary sacrifices by some, and if a necessity arose, no one would protest if suffering withdrew for a moment.